

T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL EĞİTİM ANABİLİM DALI
SINIF EĞİTİMİ BİLİM DALI

TÜRKİYE VE KAZAKISTAN İLKOKUL 4.
SINIF TÜRKÇE KİTAPLARINDA İŞLENEN
KONULARIN TÜRLER AÇISINDAN
KARŞILAŞTIRILMASI

Yüksek Lisans Tezi

Aigerim KADIRBAYEVA

Danışman

Doç. Dr. Necdet TOZLU

Erzincan/2020

TEZ BİLDİRİMİ

" Türkiye ve Kazakistan İlkokul 4.sınıf Türkçe Ders Kitaplarında İşlenen Temaların Türler Açısından Karşılaştırılması " isimli "**Yüksek Lisans**" tezim tarafımda intihal programı ile incelenmiştir. Buna göre tezimde bilimsel etik ihlali ve intihal olarak nitelendirilebilecek herhangi bir durum olmadığını taahhüt ederim.

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir biçimde elde edildiğini; aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim. 30.12.2020

Aigerim KADIRBAYEVA

**TÜRKİYE VE KAZAKİSTAN İLKOKUL 4.SINIF TÜRKÇE
KİTAPLARINDA İŞLENEN KONULARIN TÜRLER AÇISINDAN
KARŞILAŞTIRILMASI**

Aigerim KADIRBAYEVA

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel Eğitim Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi,

Aralık 2020

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Necdet TOZLU

ÖZET

Bu çalışma, Türkiye ve Kazakistan İlkokul 4.Sınıf Türkçe Kitaplarında İşlenen Konuların Türler Açısından Karşılaştırılması incelenmektedir. Ders kitapları eğitim-öğretimde en önemli kaynaklardan biridir. Bu yönüyle eğitim-öğretimde amaçların, kazanımların gerçekleştirilmesinde ders kitaplarına büyük görev düşmektedir. Türkçe dersinin amaçları ile öğrenme alanları ve sınıflara göre kazanımların gerçekleştirilmesinde Türkçe ders kitaplarındaki metin türlerinin de önemi yadsınamaz. Bu anlamda çocuğun zihin ve sosyal gelişimine uygun hazırlanmış metinler veya metin türleri oldukça önemlidir. Bu çalışma, Türkiye ve Kazakistan ilkokul 4. sınıf Türkçe ders kitaplarında işlenen konuların Türler Açısından karşılaştırılmasını incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Kazakistan ve Türkiye, Eğitim, Eğitim-Öğretim, İlkokul, Türkçe Ders Kitabı

**TURKEY AND KAZAKHSTAN PRIMARY SCHOOL 4.COMPARİSON
OF THE SUBJECTS IN CLASS TURKİSH BOOKS IN TERMS OF GENRES**

Aigerim KADIRBAYEVA

Erzincan Binali Yıldırım University, Institute of Social Sciences,

Department of

Department of Basic Education, Post Graduate Thesis,

December 2020

Thesis Supervisor: Doc. Dr. Necdet TOZLU

ABSTRACT

In this research, we implement a comparison of types of processed topics in Turkish books for the 4th grade of elementary school in Turkey and Kazakhstan. Textbooks are the most important resource in the education system. Therefore, textbooks play an important role in achieving the goals and gaining new skills. The importance of text types in Turkish textbooks is undeniable for the purposes of the Turkish course, learning areas and achievements according to the classes. In this sense, texts or text types prepared according to the mental and social development of the children, are very important.

Keywords: Kazakhstan, Turkey, Education, Elementary School, Turkish Textbook

ÖN SÖZ

Bir Kazak Türk'ü olarak Atayurttan gelip Anadolu'da, Türkiye'de Lisansüstü eğitim almak beni ziyadesiyle heyecanlandırdı. İki soydaş ülkenin çocuklarının ilkokul 4 seviyesinde Türkçe dersi alırken konu, tema ve değer yönüyle neler işlediğini, karşılaştırılarak yorumlanmasını amaçladım.

Beş bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde; giriş ile problem durumu, araştırmanın amacı, araştırmanın önemi, sınırlılıklar ve tanımlar üzerinde duruldu. İkinci bölümde; kuramsal çerçeve çizilerek metin, tür ve türlerin özellikleri, üçüncü bölümde; yöntem, araştırma deseni, incelenen dokümanlar ve verilerin toplanması ve analizi yapıldı. Dördüncü bölümde; bulgular ve yorumlar yapılarak beşinci bölümde; sonuç ve tartışmaya yer verildi. Çalışma kaynakça ile tamamlandı.

Bu çalışmada, her zaman olduğu gibi çalışmanın gerçekleştirilmesinde benden maddî ve manevî yardımlarını esirgemeyen aileme, özellikle hayatımın her evresinde bana destek olan anneme teşekkürlerimi ve sonsuz saygılarımı sunuyorum. Yüksek lisans sürecinin her aşamasında değerli bilgilerini ve kaynaklarını benimle paylaşan, ne zaman danışsam bana kıymetli zamanını ayırıp sabırla ve büyük ilgiyle bana faydalı olabilmek için elinden gelenden fazlasını sunan ve tecrübelerini esirgemeyen çok değerli hocam ve aynı zamanda danışmanım Doç. Dr. Necdet TOZLU'ya teşekkürü bir borç bilirim.

Aigerim KADIRBAYEVA

İÇİNDEKİLER

TEZ BİLDİRİMİ.....	I
ÖZET	II
ABSTRACT.....	III
ÖN SÖZ	IV
İÇİNDEKİLER	V
TABLolar LİSTESİ	VIII
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	2
1.1.Problem Durumu.....	2
1.2.Araştırmanın Amacı	2
1.3.Araştırmanın Önemi.....	3
1.4.Sınırlılıklar	3
1.5.Tanımlar	3
İKİNCİ BÖLÜM.....	5
KURAMSAL ÇERÇEVE	5
2.1. Metin, Tür ve Türlerin Özellikleri	5
2. 2. Düşünceye Dayalı Türler.....	5
2.2.1. Deneme	6
2.2.1.1.Denemenin Özellikleri	7
2.2.2. Fıkra	8
2.2.3. Makale	9
2.2.3.1.Makalenin Özellikleri	9
2.2.3.2.Makale Türleri.....	9
2.2.4. Eleştiri.....	10
2.3. Duyguya Dayalı Türler.....	11
2.3.1. Şiir	11
2.4. Olaya Dayalı Türler	12
2.4.1. Masal.....	13

2.4.1.1.Masalın Özellikleri	13
2.4.2. Hikâye (Öykü).....	15
2.4.2.1.Hikâyenin Özellikleri.....	16
2.4.3. Anı	16
2.4.3.1.Anının Özellikleri	17
2.4.4. Gezi Yazısı.....	17
2.4.4.1.Gezi Yazısının Özellikleri.....	18
2.4.5. Günlük	18
2.4.5.1.Günlüklerin Özellikleri	19
2.4.6. Fabl	19
2.4.7. Destan	20
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	22
YÖNTEM	22
3.1. Araştırma Deseni	22
3.2. İncelenen Dokümanlar	22
3.2.1. Türkçe Ders Kitabı	23
3.2.2. Kazak Dili ve Kazak Edebiyatı Derslerinin Özel Amaçları	26
3.3. Verilerin Toplanması ve Analizi.....	31
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	34
BULGULAR ve YORUMLAR.....	34
4.1. Dil ile İlgili Bulgular	36
4.1.1. Gelenek ve Görenek ile İlgili Bulgular.....	37
4.1.2. Millî Kültür ve Sanat ile ilgili Bulgular	37
4.1.3. Kahramanlığa İlgili Bulgular	38
4.1.4. Millet Değeri ile İlgili Bulgular.....	39
4.1.5. Şehitliğe İlgili Bulgular	40
4.1.6. Ulusal Simge Konusu ile İlgili Bulgular.....	40
4.1.7. Vatanseverlik Konusu ile İlgili Bulgular	41
4.2. Evrensel Konuların Alt Başlıklarına Yönelik Bulgular	42
4.2.1. Adalet Konusu ile İlgili Bulgular	42
4.2.2. Aile Konusu ile İlgili Bulgular	43

4.2.3. Çalışkanlık ile İlgili Bulgular	44
4.2.4. Dürüstlük ile İlgili Bulgular	45
4.2.5. Fedakârlık ve İhanet ile İlgili Bulgular	46
4.2.6. Sağlık ile İlgili Bulgular	46
4.2.7. Sevgi ile İlgili Bulgular	47
4.3. Dinî Konulara Yönelik Bulgular	48
4.3.1. Dini Hassasiyet ile İlgili Bulgular	48
4.4. Bilimsel Konulara Yönelik Bulgular	48
4.4.1. Eğitim Konusuyla İlgili Bulgular	49
4.5. Sosyal Konulara Yönelik Bulgular	50
4.5.1. Çevreyi Koruma Konusu ile İlgili Bulgular	50
SONUÇ ve TARTIŞMA	52
KAYNAKÇA	56
İNTERNET KAYNAKLARI	58

TABLÖLAR LİSTESİ

		Sayfa No
Tablo 1	İncelemeye Konu Olan Ders Kitaplarına İlişkin Bilgiler	22-23
Tablo 2	Ders Kitaplarına Türlerin Dağılımı	31
Tablo 3	İncelemeye Konu Olan Metinlere İlişkin Bilgiler	34
Tablo 4	İncelenen Ders Kitaplarında Bulunan Ulusal Temalar	35
Tablo 5	İncelenen Ders Kitaplarında Bulunan Evrensel Temalar	42
Tablo 6	İncelenen Ders Kitaplarında Bulunan Dini Temalar	48
Tablo 7	İncelenen Ders Kitaplarında Bulunan Bilimseel Temalar	49
Tablo 8	İncelenen Ders Kitaplarında Bulunan Sosyal Temalar	50

GİRİŞ

Bu çalışma, 2019-2020 eğitim-öğretim yılında Türkiye ve Kazakistan'da Milli Eğitim Bakanlıklarına bağlı ilkokulların 4.sınıflarında okutulan Türkçe, Kazakça ve Kazak Edebiyatı ders kitaplarında işlenen konuların türler açısından tespit edilip karşılaştırılması amacıyla yapılmıştır. Türlerin tespiti sırasında işlenen temalara dair değerlendirmeler de gözden geçirilmiş; Türkçe eğitim programında yer alan zorunlu ve seçmeli temalar incelenmiştir. Her temada öyküleyici metin, bilgilendirici metin, şiir olmak üzere üç türden metin seçimi ve bunların, Zorunlu temalar; Atatürk, Değerlerimiz, Sağlık ve Çevre, Brey ve Toplum başlıkları taşıdığı görülmüştür.

Tezin beş bölümden oluşması planlanmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde problem durumu, araştırmanın amacı, önemi, sınırlılıklar ve tanımlara değinilmiştir. İkinci bölümde çalışmanın kuramsal çerçevesine yer verilmiş, ilgili literatür ışığında değerlendirmeler yapılmıştır. Üçüncü bölümde araştırma deseni, incelenen dokümanlar, verilerin toplanması ve analizi başlıkları etrafında çalışmanın yöntemine yer verilmiştir. Çalışmanın dördüncü bölümünü oluşturan bulgular kısmında, 4. sınıf Türkçe, Kazakça ve Kazak Edebiyatı ders kitaplarında işlenen konular tespit edilmiş ve bu konular belirli kategoriler etrafında toplanmıştır. Beşinci bölümde literatür çerçevesinde tartışmalar yapılmış ve bir sonuca varılmıştır. Ayrıca çalışma, süreç boyunca faydalanılan kaynakça kısmı ile tamamlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1.Problem Durumu

Dünyada ki ulusların geçmişlerine ve tarihsel köklerine bağlı kalarak meşruiyetlerini korumasında ve aynı zamanda geleceğe yön vermelerinde, eğitim temel unsurdur. Geleceği şekillendirirken ana hedefler arasında olan teknolojik ve bilimsel faaliyetlerdeki gelişmenin sağlanması da eğitim sayesinde giderek hızlanmaktadır. Artan bu gelişmelerde erken yaşlarda ve doğru bir şekilde verilen eğitimin etkisi yadsınamaz.

Araştırmada “Türkiye ve Kazakistan’da okutulmakta olan 4. sınıf Türkçe, Kazakça ve Kazak Edebiyatı ders kitaplarında yer alan konular ve türler nelerdir?” genel sorusu çerçevesinde aşağıdaki alt sorulara cevap alınmıştır.

- Türkiye ve Kazakistan’da okutulmakta olan 4. sınıf Türkçe, Kazakça ve Kazak Edebiyatı ders kitaplarında yer alan ulusal konular nelerdir?
- Türkiye ve Kazakistan’da okutulmakta olan 4. sınıf Türkçe, Kazakça ve Kazak Edebiyatı ders kitaplarında yer alan evrensel konular nelerdir?
- Türkiye ve Kazakistan’da okutulmakta olan 4. sınıf Türkçe, Kazakça ve Kazak Edebiyatı ders kitaplarında yer alan dini konular nelerdir?
- Türkiye ve Kazakistan’da okutulmakta olan 4. sınıf Türkçe, Kazakça ve Kazak Edebiyatı ders kitaplarında yer alan bilimsel konular nelerdir?
- Türkiye ve Kazakistan’da okutulmakta olan 4. sınıf Türkçe, Kazakça ve Kazak Edebiyatı ders kitaplarında yer alan sosyal konular nelerdir?
- Türkiye ve Kazakistan’da okutulmakta olan 4. sınıf Türkçe, Kazakça ve Kazak Edebiyatı ders kitaplarında yer alan türler nelerdir?

1.2.Araştırmanın Amacı

Bu çalışma, 2019-2020 eğitim-öğretim yılında Türkiye ve Kazakistan’da Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda okutulmakta olan 4.sınıf Türkçe, Kazak ve Kazak Edebiyatı ders kitaplarında yer alan konuların karşılaştırması amacıyla yapılmıştır.

1.3.Araştırmanın Önemi

Araştırmanın önemi ders kitaplarında işlenen konuların türler açısından incelenmesi ile ilgili literatür tarandığında, bugüne kadar Türkçe, Kazakça ve Kazak Edebiyatı kitaplarını bu açıdan ele alan çalışmaların sınırlı olduğu görülmüştür. Türkiye’de türler eğitimi odaklı yapılan çalışmalara bakıldığında bunların genel olarak tek boyutlu olduğu ve başka ülkelerdeki türlerle mukayeseli yapılmadığı göze çarpmaktadır. Çalışma iki ülkedeki iki farklı tür anlayışını ortaya koyması ve mevcut çalışmalardan farklılık göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

1.4.Sınırlılıklar

Bu araştırma, 2019-2020 eğitim-öğretim yılında 4. sınıflarda okutulan “**MEB**” **Yayınevine ait Türkçe, “Atamura” Yayınevine ait Kazak Dili ve Kazak Edebiyatı** ders kitapları ve bu kitaplarda yer alan lirik, gösterme ve anlatma esasına bağlı metinlerle sınırlıdır.

1.5.Tanımlar

Değer: Değer, bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet, yüksek ve yararlı niteliklerdir. “Bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü” (TDK, 2010) diye tanımlanmaktadır. Değerlerin psikolojik boyutunu ön plana çıkaran tanımlarda da değerler, hayatımızın gayeleri, hatta başkasının da hayatının gayesi olmasını istediğimiz şeyler (Güngör, 2010: 84) ve bireylerinkendileri de dâhil olmak üzere diğer insanları ve olayları nitelendirmek, eylemlerini seçmek vemeşrulaştırmak için kullandıkları ölçütlerdir (Schwartz, 1992: 1)denilmektedir. Değer “genel olarak bir nesneye varlığa ya da faaliyete ruhsal, ahlaksal, toplumsal açıdan ya da estetik yönden tanınan önem veya üstünlük derecesi” şeklinde tanımlanabilir (Öncül, 2000: 281).

Değerler Eğitimi: Değer eğitimi; insanın kişiliğini geliştirmek, ait olduğu toplumun maddi manevi kıymetlerini özümsemek üzere verilen eğitimidir. Değerler eğitiminin hedefi bireyin kendini tanıması, anlaması ve tamamlaması yoluyla iyi bir hayat sürmesini sağlamaktır (Kılınç, Akyol, 2009: 5). Nitekim Türkçe dersinin en

önemli öğretim materyalleri arasında; toplumda her yaş ve gruba hitap eden, onları besleyen biyografi, öykü, masal, roman, destan, efsane vb. türlerdeki metinler yer almaktadır. Bilindiği üzere bu metin türlerine değer eğitimi etkinliklerinde de sıklıkla başvurulmaktadır (Özbay ve Tayşi, 2010: 21-31).

Tür: Tür, edebiyat eserlerinin biçimlerine, konularına ve teknik özelliklerine göre ayrılmasıdır. İnsanın duygu ve düşüncelerinin dile getirme gereksiniminden edebiyat türleri doğmuştur. Bunlar iki ana grupta incelenir: Nesir (Düz Yazı) ve Nazım (Şiir) Türleri (Kavcar ve Oğuzkan, 2003: 64).

Nazım: Şiir belli bir ölçü ve kalıp esas alınarak üretilmiş edebi ürünlerdir. Ya da kısaca bütün şiir ve şiirsel metinlerdir. Hece vezni gibi belli bir kalıp ve ölçü kaygısı güdülerek yazılır. “Şiir edebiyat türüdür”. Yahya Kemal “Şiir kalbden gelen bir hadisenin lisan halinde tecelli edilişidir” der. Burada iki kelime bizi şiire yaklaştırır: His ve lisan (Tozlu 2000:149)

Şiir Türleri: Her şiirin belli bir konusu/teması, üslubu vardır. Kimi aşk, ayrılık konusunu işler, kimi okura bir bilgiyi özlü bir şekilde verir. İşte şiirlerin bunlara göre sınıflandırılması şiir türlerini ortaya koyar. Bunlar: Lirik, Epik, Didaktik, Dramatik, pastoral, satirik türler olarak bilinmektedir. (Tozlu, 2000: 147).

Nesir: Nesir serbest, ölçsüz düz yazıdır. Nazım genel olarak bütün şiir türlerini; nesir ise edebiyatın şiir dışındaki tüm biçimlerini (roman, öykü, tiyatro, deneme vs.) kapsar.

Ders Kitapları: Bilgi ve teknolojinin inanılmaz hızdaki değişim ve gelişimi ders kitaplarının öğretmen ve öğrenci için temel araç olma konumunu değiştirmemiştir. Ders kitapları geçmişte olduğu gibi günümüzde de öğretme-öğrenme sürecinin birincil kaynağı ve aracı durumundadır (Özbay, 2002: 539).

İKİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

Türkçe, Kazakça ve Rusça ders kitaplarındaki değerler eğitimi inceleyen Yılmaz, Yakar, Arslan, Safranova ve Satbay'ın (2017:2694-2710) Ortaokul Ders Kitaplarındaki Kurgusal Metinlerden Hareketle Değerler Analizi: Türkiye ve Kazakistan Örneği adlı çalışma bu alanda yapılmış sayılı çalışmalardan biridir.

Çalışmada, kitaplardaki metinler ve türleri incelenecektir.

2.1. Metin, Tür ve Türlerin Özellikleri

Edebiyat, duygu ve düşünceleri söz ya da yazıyla etkili bir şekilde anlatma sanatıdır. Tür ise edebiyat eserlerinin biçimlerine, konularına ve teknik özelliklerine göre ayrılmasıdır.

Latince *textus* sözcüğünden türeyen ve kumaş anlamına gelen metin sözcüğünün bir kavram olarak ele alındığında iletişimde gerçekleşen bir sözce veya dil dışı etkenlerle bağlantılı bir sözceler bütünü (Aksan 1999: 149), anlatımsal bir bütünlüğü olan ve okumaya konu olan yazılı her şey biçimlerinde tanımlandığını görmekteyiz. Metnin türü ile kastedilen ise, edebiyat eserlerinin biçim, teknik özellikler ve konular açısından ayrıldığı çeşitlerdir. İnsanın duygu ve düşüncelerini dile getirme gereksiniminde seçtiği anlatım yolu, edebiyat türlerini doğmuştur.

2. 2. Düşünceye Dayalı Türler

Cemiloğlu (2004), eğitim bilimlerindeki üç öğrenme alanını - duyuşsal, bilişsel ve devinişsel olarak sıralamıştır. Metin türlerini de; duyguya, düşünceye ve olaya dayalı türler şeklinde üç gruba ayırmıştır. Düşünceye dayalı türler ise makale, deneme, söyleşi, fıkra, eleştiri başlıklarını taşımaktadır. Bu türler dışındaki metinlere de yer verilerek öğrencilerin farklı türden metinlerle karşılaşması sağlanmalıdır, tavsiyesi verilmiştir (MEB, 2006: 57). Bununla birlikte programda neden bu türlerin seçildiği hakkında açıklama yapılmamaktadır.

İlk çocukluk döneminden itibaren çocukların zihin, dil, kişilik ve sosyal gelişiminde çocuk kitaplarının önemli bir görevi bulunmaktadır. Sever'e (2005: 182)

göre ana dili öğretimi, ilköğretimin ilk yılından başlayarak daha çok seviyeye uygun edebî metinlerle (masal, şiir, hikâye vb.) gerçekleştirilir. Edebî metinler, didaktik metinler gibi öğüt vermez. Çocuklara hayat ve insan gerçekliğinin sanatçı duyarlılığı ile kurgulanmış örneklerini sunar. Bu örneklerde ana dilinin yaratıcı gücü, anlatım inceliği ve kuralları, çocuk gerçekliğini kuşatan bir anlayışla sergilenir. Yine Sever'e (2003: 3) göre edebiyat bize sanatçı duyarlılığı ile kurgulanmış bir yaşam sunar. Hayatımıza yeni anlamlar katar. İnsan ve hayat gerçekliğini sanatçı duyarlılığı ile kavramamıza, bu gerçekliğe sanatçının penceresinden bakmamıza imkân sağlar.

Düşünceye Dayalı Türler

- Deneme
- Fıkra
- Makale
- Eleştiri

2.2.1. Deneme

Özgürce seçilen bir konuda, kesin sonuçlara varmadan kişisel görüş ve düşüncelerini kendi kendisiyle tartışma ve konuşma havası içinde yazdığı genellikle orta uzunluktaki yazı biçimi (Tozlu, 2000: 142).

Deneme yazarken; denemenin üslubu bakımından sohbet, düşüncelerimizi ortaya koyarken fıkra ve duygularımızı ortaya koyarken ise eleştiriye yakınlaşma olasılığı var. Bu nedenle edebiyatta yazılması gerçekten güç bir türdür. Bu türün en büyük ustalarından birisi Montaigne'in yazdığı "Denemeler" eseri dünya edebiyatında en önemli deneme örneğidir.

Montaigne, kitabının ön sözünde deneme ile ilgili kısaca şunları söylemektedir: "Eğer mümkün olsaydı karşınıza anadan doğma çıkardım. Bu kitapta size asla bir şey kanıtlama iddiam yoktur. Elimden geldiğince size beni anlattım. Bana hak vermenizi ya da yargılamanızı istemiyorum" (Eyüboğlu, 2019: 26).

Montaigne'in bu cümlelerinden de anlaşılacağı üzere, deneme türü; kesinlik olmayan, ispat kaygısı taşımayan, genel anlamda ise insan doğallığına dayanan eserlerden oluşmaktadır.

Avrupa edebiyatında deneme türü, Fransız Montaigne ile başlamıştır. Türk Edebiyatına geldiğimizde ise Tanzimat Edebiyatı sonrasında özellikle de Servet-i Fünûn Edebiyatı döneminde karşımıza çıkar. Ancak bu dönemlerde deneme türü tam anlamı ile bir gelişme sağlayamamıştır. Asıl gelişimini Cumhuriyet döneminde gerçekleştirmiştir. Günümüzde ise yazarların çoğunlukla kullandığı ve en çok sevdiği edebi türlerden birisi denemelerdir.

2.2.1.1.Denemenin Özellikleri

- Deneme türü, yazarlarının bilimsel bir kaygıları ve keskin açıklamaları ile ispat kaygısı duymadığı, yazarın kendi seçtiği herhangi bir konuda düşüncelerini dile getirdiği edebi bir yazı türüdür.

- Bu edebi türün yazarları, okuyucularına iletmek istediği fikirlerini, bilimsellikten uzak bir şekilde, ispatlama amacı gütmeyen, çok etkileyici bir üslupla anlatır.

- Bütün insanlığı ilgilendiren her şey deneme türünün konusu olabilir. Deneme yazıları her konuda yazılabilir. Bu anlamda belli bir konu kısıtlaması yoktur.

- Deneme türünde, düşünceler aktarıldığı ve ispat kaygısı taşımadığı için bir sonuca ulaşmak önemli değildir.

- Denemenin inandırıcılığı belgelerden değil samimiyetten kaynaklıdır.

- Deneme yazarı olmak için belirli bir konuda uzman olmanıza gerek yoktur. Fakat geniş bir kültür birikimine hâkim olmanız gerekir.

- Yazar denemeyi kendisiyle konuşuyormuş gibi yazar.

- Makale gibi düşünsel planla yazılır ancak makaleye nazaran daha kısa yazılardır ve nesnel bir amaç taşımaz.

- Deneme yazılarında kişisel tezler ve düşünceler önceliklidir(Öner 1985:257).

Türk edebiyatında deneme Tanzimat’tan sonra batı etkisiyle oluşmuştur. Türk edebiyatında deneme, başlangıçta “Musahabe / Tecrübe-i Kalemîyye” gibi isimlerle anılmıştır.

Türk edebiyatında deneme türünün ilk ve dönemin önemli eserlerini Ahmet Haşim vermiştir. Ahmet Haşim’in “Göl saatleri” ve “Gurabahane-i Laklakan” adlı

eserlerinin içerisindeki bazı yazılar, Türk edebiyatında deneme türünün ilk örnekleri olarak kabul edilir. Türk edebiyatında deneme türünün en önemli örneklerini Cumhuriyet döneminde Nurullah Ataç vermiştir (Tozlu, 2000: 142).

2.2.2. Fıkra

Herhangi bir konuyu kişisel görüş, anlayış ve mizah çerçevesinde anlatmaya fıkra denir. Genellikle birkaç cümleden oluşan fıkranın kendi içerisinde türleri ve özellikleri bulunmaktadır (Tozlu, 2000: 134).

Edebiyat, duygu ve düşüncelerin yazılı veya sözlü olarak anlatılması sanatıdır. Çok zengin bir çeşitliliğe sahiptir. Kimisi şiirlere bayılırken kimisi roman okur, kimisi böyle uzun yazılar yerine daha kısa ve akılda kalıcı eserleri tercih eder. Bunlardan birisi de fıkradır. Fıkra, hayatın mizah yönünü ele alıp insanı güldürmeye ve eğlendirmeye sevk eden kısa fikir yazıdır. Günümüzde türk halklarına ortak Nasrettin Hoca fıkraları en popüler olanlarıdır.

Fıkra genel olarak süreli yayınlarda, yazarların düzenli olarak bir başlık altında tarihin sosyal ve siyasi durumlarını değerlendirdiği kısa yorum yazıdır. Nükteli ve güldürücü kısa hikâyeler olan fıkra Türk edebiyatına Tanzimat Dönemi'nden sonra geçmiştir. Genel olarak fıkralar sohbet ile benzer tutulmakta ya da karıştırılmaktadır. Fıkradan farklı olarak sohbette karşılıklı bir konuşma üslubu vardır.

- Fıkralar bir düşünceyi, yaşanmış bir olayı ya da herhangi bir konuyu ele alabilirler.

- Form olarak kısa ama içeriği yoğun, anlatmak istedikleri net bir edebi türdür.

- Fıkra okurken; yazar kişinin üslubu çok kolay anlaşılabilir.

- Fıkralar; alaycı, mizahi, hiciv içeren şekillerde yazılabilir. Burada karar tamamen yazara aittir.

- Yazar, fıkroda ele alınan konularda, kendine ait düşünceleri belirtir.

- İspat veya iddia içermez. Kanıtların sunulmasına gerek yoktur.

- Gündelik olaylar güzel bir üslupla aktarılır.

- Düşünceler hiçbir kural ve kalıba bağlı kalmadan serbestçe ortaya konulur.

- Anlatım senli benlidir.

- Okuyucuya daha çok sohbet ediyormuş hissi verir.
- Cümleler oldukça kısa ve anlaşılır olmalıdır.
- Fıkroda asıl amaç okuru veya dinleyen kişiyi etkileyerek düşünmesini ve çıkarılan mesajdan eğlenmesini sağlamaktır (Öner, 1985:273).

2.2.3. Makale

Herhangi bir konuda bilgi vermek, bir gerçeği ortaya koymak, bir konuda görüş ve düşünceler öne sürmek ya da bir tezi kanıtlamak veya desteklemek amacıyla kaleme alınan ve temel ögesi fikir olan yazılara “makale” denir (Tozlu, 2000: 144).

2.2.3.1.Makalenin Özellikleri

- Makalede temel unsur düşünce “fikir”dir.
- Yazar, herhangi bir konudaki görüşlerini, belli kanıtlar, belgeler, inandırıcı veriler kullanarak anlatmaya çalışır, böylece okuyucuyu bilgilendirmeyi amaçlar.
- Makalenin amacı; açıklama, eleştiri, tanıtım, bilgilendirme de olabilir. Ama genellikle eleştirel tutum ön plandadır.
- Makaleler, yazıldıktan sonra bir araya getirilerek makale kitapları şeklinde yayımlanabilir.
- Makalede açık, anlaşılır, ciddi bir dil kullanılır. Anlatım yoğundur.
- Makaleler öğretici yazılardır. Bu nedenle yazar tutarlı, tarafsız, sade, bilimsel bir üslûp kullanır. Söz oyunlarına yer verilmez (Tozlu 2000:144).

2.2.3.2.Makale Türleri

Makaleler seçilen konuya göre uzun ya da kısa olabilir. Makale her konuda yazılabilir. Makalenin yazılacağı konu güncel olabileceği gibi, felsefi, bilimsel, sanatsal da olabilir. Ancak edebî makale sanatla ilgili konuları işler. Makaleler niteliklerine göre temelde “edebî makale” ve “mesleki makale” olmak üzere iki grupta toplanabilir.

2.2.4. Eleştiri

Bir sanat ya de fikir eserini bütün yönleriyle inceleyip gerçek değerini ortaya koyma amacıyla yazılan edebiyat türüne Eleştiri (tenkit), bunun yazarına da eleştirmen (tenkitçi) denir. Eleştirmen bir sanat eserini, bir metni değerlendireceği gibi, bir yazarı da değerlendirebilir. Eleştiriler ele alınan eserin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olurlar (Tozlu, 2000: 140).

Eleştiri de amaç, sanatçının ya da yapıtın yalnızca eksik, kusurlu yönlerini göstermek değildir; üstün yönlerini göstermek de eleştirmenin görevidir. Eleştiri sözcüğü, tarihi gelişimi süresince birçok yazar ve düşünür tarafından farklı biçimlerde tanımlanmıştır. Yapılan tanımlarda eleştiri sözcüğü kavram olarak “ölçmek, incelemek, çözümlmek, değerlendirmek” gibi sözcüklerle tanımlanmaya çalışılmıştır.

Eleştiriyi, eleştirmenin tavır ve tutumuna göre iki şekilde inceleyebiliriz:

İzlenimsel (Özel) Eleştiri: Sanat eserleri karşısında eleştirmenin tutumunu belirtme yoludur. Eleştirmen eseri kendi zevk ölçüleri göz önüne alarak inceler. Özel yargılar yer alır, bu nedenle çok tercih edilmez. Bu eleştiri türünün ilklerini belirleyen ve öncüsü Antole France’dır. Jules Lemaitre bu türün diğer ismidir.

Eleştiride eserin nedenlerine eğilen yöntemin 19. yüzyılda rağbet görmesi bir raslantı sayılmamalıdır. Unutulmamalıdır ki 19. yüzyıl bilim alanında büyük başarılarının sağlandığı ve bilimsel yöntemlerin büyük hayranlık ve saygı yarattığı bir dönemdir.

Eleştirici tarihçileri 19. yüzyılda gelişen bu eleştiri çeşidinin bilim alanındaki başarıdan esinlendiği ve öznelcilikten kurtularak sağlam sonuçlara varma ihtiyacından doğduğunu söyler. Bir tür olarak eleştiri bizde Tanzimant’tan sonra görülür. Daha önce ise Divan edebiyatımızda eleştiri fikri ikinci ve üçüncü derecede yer almıştır.

şeyh Galip’in Hsn Aşk’ının boş tarafındaki Nabi tenkidinde konusunun modern tenkitte (eleştiri) olduğu gibi insanla değilse bile onunla münasebetini araştıran bir eda vardır. İnsan ile diyoruz; çünkü eleştiri insani fikir, alakaların ve kültürlerin içinde doğar gelişir.

Nesnel (Bilimsel) Eleştiri: Eleştiri birtakım değişmez yasalara, nesnel ilkelere bağlıdır. Kişisel düşüncelerden kaçınılır. Bilimsel araştırmalardan yararlanılır. Bu türün öncülüğünü Hippolyte Taine yapmıştır.

Tenkit, Avrupa fikir ve sanat alemi ile temastan sonra Türkiye'ye gelen türlerden biridir. 19. Yüzyıl'da Batı'da hemen bütün eleştiri yöntemleri kullanılmıştır. Öncede belirtildiği gibi eleştiri, bir düşünce birikiminin toplumsal gelişime sıkı sıkıya bağlı bir kültür ortamının ürünüdür. Bir edebiyat türü olarak anlatım yolu düz yazıdır.

Sonuç olarak Türk edebiyatına bir tür olarak eleştirinin Servet-i Fünun döneminden başlayarak Batı'da ortaya çıkıp sistemleşen eleştiri anlayışların etkisinde gelişmiştir. Çağdaş eleştiri anlayışına uygun çalışmalarla ancak 1940'dan sonra gelişmiştir. Eleştiriyi bir yaratma, bir sanat saymamak gerekir (Öner, 1985:295).

2.3. Duyguya Dayalı Türler

Duyguya dayalı tür olan şiir ilköğretimin her aşamasında yaygın olarak kullanılmaktadır. Duyguların ifade edilmesinde, öğretilmesinde en kullanışlı araç şiir türüdür. Şiir türünün içinde ayrıca hatırdakalmayı kolaylaştıran, dili kullanma gücünü geliştirici tekrarlı cümle ve kelimelerin yer aldığı tekerlemelerin özellikle birinci kademedek daha fazla yer alması daha uygundur.

2.3.1. Şiir

En eski edebiyat türümüz olan şiir genel olarak zengin hayallerle, ritimli sözlerle, seslerin uyumlu kullanımıyla ortaya çıkan bir edebiyat türü olarak tanımlanabilir. Şiirde duygu, düşünce ve izlenimlerin hayal, sembol ve söz sanatlarına başvurularak anlatılması söz konusudur (Kavcar ve Oğuzkan, 2002, 65).

Şiirler, edebiyat ürünleri içinde diğer türlere oranla oldukça farklı bir şekilde yapılanmış dil dokusu nedeniyle ayrı bir estetik yapıya sahiptir (Cemiloğlu 2004,56). Çocuklara ana dili sevgisi ve sanatsal bir derinlik kazandırmak, çocukların yaratıcılık, hayal ve sözlü ifade güçlerini geliştirmek, çocukları ulusal ve evrensel değerlere ulaştırmak amacıyla şiir türünden yararlanılabilir (Güleryüz, 2002: 276).

Şiirler, her ne kadar kesin sınırlarla birbirinden ayrılmasa bile dile getirilen duygu ve düşüncelerden hareketle genel olarak altı ayrı grupta değerlendirilebilir (Kavcar ve Oğuzkan, 2003: 69-80).

Konularına/temalarına Göre Şiir Türleri: Lirik Şiir; içten gelen duyguların coşkulu bir dille anlatıldığı şiir türüdür. Pastoral Şiir; doğa güzelliklerini, orman, yayla, dağ, köy ve çoban yaşamını, bunlara karşı duyulan sevgi ve özlemleri anlatan şiir türüdür. Didaktik Şiir; belli bir düşünceyi aşlamak veya belli bir konuda öğüt, bilgi vermek, bir ahlak dersi çıkarmak amacıyla öğretici nitelikte yazılan şiir türüdür. Epik Şiir; konusu savaş, kahramanlık, yiğitlik, yurt sevgisi olan ve tarihsel bir olayı coşkulu bir anlatımla işleyen şiir türüdür. Dramatik Şiir; Tiyatro eserlerindeki acıklı ve korkunç olayları anlatan şiirlerdir. Satirik Şiir; toplumun eleştirilen ve aksayan tarafları ele alınır, iğneleyici, alaycı bir dille anlatılır. Taşlama da denene bu şiirler, toplumsal, bireysel ya da siyasi hiciv barındıran şiirlerdir (Tozlu, 2000:152-156).

2.4. Olaya Dayalı Türler

Cemiloğlu'na (2004: 29–71) göre ilköğretimin her aşamasında olaya dayalı türlerin özellikle hikâye, masal, fabl eserlerin tamamının ders kitabında yer verilmesi, uzun olmadığı için sınıf içerisinde incelenebilmesi ve kavramayı kolaylaştırabildiği için faydalıdır.

İlköğretim birinci kademe Türkçe dersi ders kitaplarında olaya dayalı veya öyküleyici metin türlerinin bilgilendirici metin türlerinden fazla kullanılması daha uygundur. Öyküleyici metin türlerinden -masal, fabl, hikâye, efsane, destan, roman, tiyatro, anı ve gezi yazısından- masal, fabl, hikâye, anı ve gezi yazısı metin türlerini kullanmak çocukların için daha etkili, zevkli ve heyecanlıdır. Çocuklara okuma alışkanlığı kazandırmak için masal, fabl, hikâye metin türünün daha çok üzerinde durulması gerekir. Özellikle masalın çocuklarda hayal ve duygu gücünü arttırdığı ve zenginleştirdiği, anadilin kavranması ve geliştirilmesinde büyük payı olduğu görüşünde uzmanlar birleşmektedir.

Olaya Dayalı Türler:

- Masal

- Hikâye (Öykü)
- Anı
- Gezi Yazısı
- Günlük
- Fabl
- Destan

2.4.1. Masal

Olağanüstü olayların, olağanüstü kahramanlar aracılığı ile anlatıldığı, zaman ve mekân kavramları ile sınırlı olmayan sözlü anlatım türüne masal denir. Masal türü aslında sözlü edebiyat geleneğine ait bir türdür ve sonradan yazıya aktarılmıştır. Masal türünün başlıca özellikleri kısaca şunlardır(Tozlu, 2000: 135).

2.4.1.1.Masalın Özellikleri

- Masallar halkın hayal gücünün ürünleridir. Sonradan bir yazar tarafından yazıya geçirilen, düz yazı şeklinde oluşturulmuş anonim türlerdir. Yani yazarları belli değildir.

- Masallarda yer ve zaman belli değildir. Masallarda çevre Kafkağı, Yedi Derya Adası, Yedi Yerin Altı ve Üstü gibi büsbütün hayali ve gerçek dışı ülkelerdir. Zaman ve olaylar çok hızlı bir şekilde ilerler masalda.

- Masallarda olaylar ve kahramanlar tamamen hayal ürünüdür. Kahramanlar insanüstü özellikler taşır ve tek boyutludur. Yani iyiler hep iyi, kötüler hep kötüdür. Masalın sonunda her zaman iyiler kazanır kötüler kaybeder. Çünkü masallarda amaç, eğitiliktir.

- Dinleyenlere bir konuda ders vermek, öğütte bulunmak için söylenir masallar.

- Masallarda sembolik tipler vardır. Keloğlan, zekâ ve şans; Köse, kötülüğü; Hızır, maneviyatı; üvey anne, kötülüğü; üvey kız kardeş, kıskançlığı, at gücü; cadı, kötülük ve belayı; tilki, kurnazlığı; vezir ise ikiyüzlülüğü ve içten pazarlığı temsil eder.

- Masallarda kahraman olarak insanlara, padişahlara, padişah kızına, devlere, cinlere, perilere, tüccarlara, Keloğlan'a, oduncuya, köseye; hayvan olarak ata, eşeğe,

tilkiye, anka kuşuna, güvercine, kargaya; mekân olarak Kafdağı'na, periler ülkesine, cinler ülkesine, dağlara, mağaralara, kuyulara rastlamak mümkündür.

- Masallarda dini ve milli motifler kullanılmaz, evrensel esaslara dayanır.
- Masallarda yalın düşünceler (akıl, zekâ, iyilik, kötülük, güzellik) üzerinde durulur.

- Masallar sözlü ürünlerdir, bu nedenle masalların anlatımı önemlidir. Çünkü dinleyeni masal dünyasına çekebilmek, anlatıcının ustalığına bağlıdır. Masalların dili halkın konuştuğu dildir.

- Genellikle duyulan geçmiş zaman (-miş) kullanılır.
- İlahi anlatıcı bakış açısı vardır.
- Ses akışını bozan sözle ifadesinde güçlük çekilen kelimelere yer verilmez.
- Duygu ve düşünce açık ve kesin bir dille ifade edilir.
- Masallarda uzun betimlemelere ve psikolojik tahlillere yer verilmez. Yani anlatım kısa ve yoğundur. Gereksiz söz tekrarları yapılmaz.

- Masallar genellikle tek bir olaydan meydana geldiği için öteki edebiyat türlerine göre daha kısadır.

- Masallar halkın hayal gücünün ürünleridir. Sonradan bir yazar tarafından yazıya geçirilen, düz yazı şeklinde oluşturulmuş anonim türlerdir. Yani yazarları belli değildir.

- Masallarda yer ve zaman belli değildir. Masallarda çevre Kafdağı, Yedi Derya Adası, Yedi Yerin Altı ve Üstü gibi büsbütün hayali ve gerçek dışı ülkelerdir. Zaman ve olaylar çok hızlı bir şekilde ilerler masalda.

- Masallarda olaylar ve kahramanlar tamamen hayal ürünüdür. Kahramanlar insanüstü özellikler taşır ve tek boyutludur. Yani iyiler hep iyi, kötüler hep kötüdür. Masalın sonunda her zaman iyiler kazanır kötüler kaybeder. Çünkü masallarda amaç, eğiticiliktir.

- Dinleyenlere bir konuda ders vermek, öğütte bulunmak için söylenir masallar.

- Masallarda sembolik tipler vardır. Keloğlan zekâ ve şansı, Köse kötülüğü, Hızır maneviyatı, üvey anne kötülüğü, üvey kız kardeş kıskançlığı, at gücü, cadı kötülük ve belayı, tilki kurnazlığı, vezir ikiyüzlülüğü ve içten pazarlığı temsil eder.

- Masallarda kahraman olarak insanlara, padişahlara, padişah kızına, devlere, cinlere, perilere, tüccarlara, Keloğlan'a, oduncuya, köseye; hayvan olarak ata, eşeğe, tilkiye, anka kuşuna, güvercine, kargaya; mekân olarak Kafdağı'na, periler ülkesine, cinler ülkesine, dağlara, mağaralara, kuyulara rastlamak mümkündür.

- Masallarda dini ve milli motifler kullanılmaz, evrensel esaslara dayanır.

- Masallarda yalın düşünceler (akıl, zekâ, iyilik, kötülük, güzellik) üzerinde durulur.

- Masallar sözlü ürünlerdir, bu nedenle masalların anlatımı önemlidir. Çünkü dinleyeni masal dünyasına çekebilmek, anlatıcının ustalığına bağlıdır. Masalların dili halkın konuştuğu dildir.

- Genellikle duyulan geçmiş zaman (-miş) kullanılır.

- İlahi anlatıcı bakış açısı vardır.

- Ses akışını bozan sözle ifadesinde güçlük çekilen kelimelere yer verilmez.

- Duygu ve düşünce açık ve kesin bir dille ifade edilir.

- Masallarda uzun betimlemelere ve psikolojik tahlillere yer verilmez. Yani anlatım kısa ve yoğundur. Gereksiz söz tekrarları yapılmaz.

- Masallar genellikle tek bir olaydan meydana geldiği için öteki edebiyat türlerine göre daha kısadır (Öner, 1985:377).

2.4.2. Hikâye (Öykü)

Yaşanmış ya da yaşanması muhtemel olayların bir yazar tarafından okuyucuda heyecan, zevk uyandıracak şekilde kısaca anlatıldığı edebi metinlere hikâye ya da öykü denilmektedir (Tozlu, 2000:123).

Hikâyeler, olay çevresinde gelişen edebi metinlerdir. Hikâyeler sade bir olay örgüsüne dayanmakla beraber genellikle birkaç mekanda az sayıda kişiye yer verir ve buna karşılık özlü bir anlatım barındırır. Kısa olayları ele almasıyla birlikte hikâyelerin genellikle birkaç sayfadan oluştuğu söylenebilir.

Hikâyeler uzun bir süre romanın bir parçası olarak kabul gördü ve değerlendirildi. Özellikle Tanzimat Döneminin ilk yıllarına kadar herhangi bir olayı anlatan tüm eserlere hikâye adı verildi. Ancak roman kavramı da bizde kullanılmaya

başlanınca hikâye farklı bir tür olarak adlandırılmaya başladı. Her ne kadar hikâye özellikleri romanla benzer özellikler gösterse de günümüzde hikâyelere farklı bir edebi tür gözüyle bakılmaktadır.

2.4.2.1.Hikâyenin Özellikleri

- Hikâye yaşanmış ya da yaşanması muhtemel olayları anlatır.
- Romanlara göre olaylar çok daha kısa anlatılır.
- Hikâyelerin olay ve durum olmak üzere iki ayrı türü vardır.
- İlk hikâye örneği Boccaccio'nun Decameron adlı eseridir.
- Türk edebiyatındaki ilk hikâye kitabı ise Ahmet Mithat Efendi'nin Letaif-i Rivayat'idir.
- Hikâyeler dört yapı unsurundan oluşmaktadır: olay, kişi, zaman ve mekan.
- Romana göre kişi sayısı daha azdır.
- Hikâyede plan şu şekildedir: serim, düğüm ve çözüm.

Hikâye başka insanların başından geçebilecek birtakım olayları belli kurallara göre okuyucuya aktarır. Böylelikle hikâye okuyanlar başka insanların hayatlarından, dış dünyadan haberdar olabilmektedir. Ayrıca hikâye okumak kişinin hayal gücünü ve ufkunu geliştirmekle beraber kişinin sözcük dağarcığını da geliştirecektir. Hikâye ya da kitap okumak aynı zamanda insanlara farklı bakış açıları da kazandırmaktadır (Öner, 1985:359)..

2.4.3. Anı

Toplum hayatında önemli görevler üstlenmiş, toplumu ilgilendiren önemli olayları bizzat yaşamış veya bu olaylara şahit olmuş kişilerin bu olayları duyurmak için sanat değeri taşıyan bir üslupla yazdıkları yazılara “anı” (hatıra, hatırat) denir. Anıların yazıldığı defterlere “hatıra defteri” denir (Tozlu, 2000: 137).

Anı yazıları yaşanmakta olanı değil, yaşanmış konu alır. Anılar ya günü gününe tutulan notlardan yararlanılarak ya da yaşanan olaylar anımsanarak sonradan yazılır. Her iki durumda da anılar yaşandıktan çok sonra kaleme alınır. Anılarda gözlem esastır. Anılar kişinin kendi özel tarihidir. Mesleki yaşamında başarıya ulaşmış veya şöhreti yakalamış bazı kişiler anılarını yazarlar.

2.4.3.1. Anının Özellikleri

- Anılar tarihi gerçeklerin öğrenilmesine katkı sağlar.
- Gelecek kuşaklara ders vermek ve kamuoyu ile hesaplaşmak amacı da vardır.
- Anılar kişinin yaşadığı dönemle ilgili bilgiler de verir. Bu bakımdan anılar tarihe ışık tutan kaynaklar arasında yer alır.
- Yaşanmış olayların gizli kalmış bazı yönlerini açığa çıkarır. Ancak bunlar, olaylara kişisel bakış açısıyla kaleme alınmış olduklarından kesin ve bilimsel bir doğru gibi kabul edilemez ve nesnel bir belge niteliği taşımaz.
- Anılar sonradan kaleme alındığı için olaylar üzerinden çok zaman geçmiş olur. Kişi bu zaman içinde değişim geçirebilir, olaylara bakış açısı değişebilir. Dolayısıyla anılar yazıldıkları andan bakılarak kaleme alınır.
- Anıların mutlaka gerçeği anlattığı söylenemez, onlara sağlam tarihî belgeler olarak bakılamaz.

Anı, edebiyatta oldukça eski bir geçmişe sahiptir. Bu türün ilk örnekleri ilk yazılı metinlere kadar uzanır. Bu bağlamda türk edebiyatında, Göktürk Yazıları'nı türk edebiyatın ilk anı örnekleri saymak mümkündür (Öner, 1985: 309).

2.4.4. Gezi Yazısı

Bir kişinin gezip gördüğü yerler hakkında bilgi vermesi, kültürlerini, geleneklerini, coğrafi zenginliklerini, insanların yaşam biçimini edebi bir üslup içerisinde yazıya dökerek anlatmasına gezi yazısı denir. Eskiden gezi yazılarına Arapça kökenli gezen kişi anlamına gelen “Seyyah” kelimesinden türetilmiş “Seyahatname” denirdi (Tozlu, 2000: 138-139).

Gezi yazıları toplumun yaşantısını, özelliklerini ve coğrafi güzelliklerini anlatması açısından birçok bilim dalına kaynaklık eder. Gezi yazılarını yurt içi ve yurt dışı gezileri olmak üzere iki başlıkta inceleyen kaynaklar vardır.

Yazar yurt içinde ve yurt dışında gezerken görülmeye değer yerleri, okuyucunun ilgisini çekecek bir şekilde sıkıcı olmadan ve sade bir dille anlatır. İyi bir anlatıma sahip ve dikkat çekebilen gezi yazılarında okuyucu anlatılan yerleri geziyormuş hissine kapılır.

2.4.4.1. Gezi Yazısının Özellikleri

- Gezi yazılarında anlatıcı kronolojik bir zaman izler.
- Dönemin zihniyetini yansıtmaları açısından birer belge niteliği taşır.
- Gezi yazıları iyi bir gözlem becerisi gerektirir.
- Gezi yazıları insanların bilmedikleri yerleri görme isteğinden doğmuştur.
- Anlatılanlar hayal ürünü değil, gerçeklerdir.
- Gezi yazıları ilgi çekici bir şekilde oluşturulmalıdır. Gezilen yerler hakkında ilginç bilgiler verilmelidir.
- Gezi yazılarında anlaşılır bir dil kullanılmalıdır.
- Öyküleyici, açıklayıcı ve betimleyici anlatımlardan yararlanılır (Öner, 1985: 315).

2.4.5. Günlük

Kişinin bir gün boyunca gördüklerini, yaşadıklarını, gün içinde hissettiklerini günü gününe yazdığı kısa ve samimi yazılara günlük ya da günce denir. Günlük genel olarak yayımlanma amacı taşımaz. Kişi kendisine özel olarak yazdığından, hislerini yazıya döktüğünden dolayı günlüklerini kimseyle paylaşmak istemez. Ancak günlüklerini kitap haline getiren yazarlar olmuştur (Tozlu, 2000: 135).

Bazı yazarlar romanlarını, hikâyelerini günlük türünden yararlanarak oluşturmuştur. Reşat Nuri Güntekin'in *Çalıkuşu* adlı romanı günlüklerden oluşan bir roman örneğidir.

Günlük tutmak kişiyi hem geliştirir hem de yazma alışkanlığı kazandırır. Yazı yazmak, hislerini ortaya koymak, kendini anlatmak bireyde zihinsel olarak olumlu yönde bir gelişmeyi gösterecektir. Aynı zamanda günlükte kişinin kendini anlatmasından dolayı yazarın kendi hayatıyla ilgili gözlem yapma şansı da doğmaktadır. Bu nedenle öğrencilere günlük yazma konusunun aşılması onların kendilerini geliştirmeleri, dünyaya farklı bir gözle bakabilmeleri açısından son derece önemlidir (Tozlu, 2000: 136).

Günlüğün günü gününe yazılmasından dolayı diğer türlere göre inandırıcılığı fazladır. Çünkü uzun bir süreden sonra kaleme alınan anılar tam olarak birebir hatırlanamayacaktır. Ancak günlükte aynı gün olaylar daha detaylı bir şekilde hatırlanıp yazıya dökülebilmektedir. Bu nedenle geçmiş dönemlerde yazılmış günlük birer belge niteliği de taşımaktadır.

2.4.5.1. Günlüklerin Özellikleri

•Günlüklerde anlatılan olaylar günü gününde yazılmıştır. Günlüklerin tarihi yazıldığı gündür.

- Günlüklerin dili konuşma diline yakındır. Dil açık ve anlaşılırdır.
- Günlükler özeldir, çünkü yazar kendisi için yazmıştır.
- Günlüklerin konusu her şey olabilir. Konuda sınırlandırma yoktur.
- Başka metin türlerinde (roman, hikâye, anı) kullanılabilir.
- Günlükler insanı tüm çıplaklığıyla gösterir.
- Günlüklerde öznel bir anlatım vardır.
- Günlüklerde gözlem ve dikkat önemlidir.
- Biyografi türünde eser yazılırken günlüklerden yararlanılabilir.

•Günlükler hisleri, duyguları anlatan içe dönük günlükler ve dış dünyadaki olayların anlatıldığı dışa dönük günlükler olarak iki başlıkta incelenebilir (Öner, 1985:309).

2.4.6. Fabl

Daha çok nazım, yani şiir şeklinde yazılan, insan dışındaki canlı ya da cansız varlıkların konuşurma, kişileştirme sanatları kullanılarak ibret verici şekilde anlatıldığı hikâyelere fabl denir. Fabl: Bir tür küçük öyküdür. Olaya dayalı bir anlatımı vardır. Hayattan alınan küçücük kesitler, hayvanlar ya da bitkiler arasında geçmiş gibi anlatılır. Bugün daha çok çocuk edebiyatında yer alan fablların, toplumu eğitici; örneklendirme ile kötü davranışlardan caydırıcı özelliği ile eskiden büyükleri eğitmede de kullanıldığı sanılmaktadır.

Fabllerde soyut konular, olay plânıyla hem somutlaştırılarak hem de hareket kazandırılarak işlenir. Olaylar bizi güldürürken eğitir. İnsanlar arasında geçen iyi-kötü, cesur-korkak, dürüst-ikiyüzlü, gözü tok-aç gözlü... vb. çatışmalar; bu niteliklerin yakıştırıldığı hayvan kahramanlar arasında geçmiş gibi gösterilir. https://www.turkedebiyati.org/yazi_turleri/fabl.html

İnsanlar arasında gerçekleşen olaylar alegorik bir şekilde hayvanlar arasında geçmiş gibi anlatılır. Böylelikle soyut konuların somutlaştırılması sağlanmış olur. Bu türde çocuklara hayvanlar üzerinden hikâyeler anlatılarak hayatla ilgili dersler ve öğütler verilir. İlk başlarda bir nazım türü olarak kabul edilen fabl zamanla nesir olarak da yazılmaya başlanmıştır. “Fabl” sözcüğünün hikâye manasında kullanılan ve latince kökenli olan “Fabıla” kelimesinden geldiği belirtilir (Öner 1985:373).

Fablda amaç çocuklara ahlaki anlamda bir ders verebilmektir. Bu hikâyelerde toplumun eleştirilen ve aksayan tarafları ele alınır.

2.4.7. Destan

Destan: Milletlerin yaşadıkları tarihî olayların efsanevî ve mitolojik unsurlarla yoğrularak oluşturduğu millî karakter taşıyan uzun manzum eserlerdir. Toplumu geniş ölçüde ilgilendiren olayları konu edinir. Çekirdek, oluş ve tespit olmak üzere üç safhada meydana gelir. Destan (Farsça: داستان), milletlerin hayatında büyük yankılar uyandırmış tarihî, toplumsal (savaş, göç, istilâ gibi) veya doğal (yangın, salgın hastalık, sel, deprem gibi) olayların anlatıldığı, hayal unsurlarıyla süslenmiş uzun manzum eserlerdir. Destanlar, Araplar'da "esatır. ", Batı'da "myth" olarak adlandırılır. (<https://destan.nedir.org/>).

Destanlar, ulusların, özellikle tarih yazımının henüz yaşam bulmadığı dönemlerine ışık tutmaları bakımından önemlidirler. Ayrıca, ulusların tarih sahnesine çıkışlarını, komşularıyla olan ilişkilerini ve kendi kültür dokularını var eden değerleri anlamak bakımından da önemli kaynaklardır.

Sözlü kültür ürünü oldukları ve yazıya geç geçirildikleri için, destanların tamamı konusunda bilginiz sınırlıdır. Eski Türk destanlarının bugün elimizde bulunan parçaları çeşitli kaynaklardan derlenmiştir. Bunlardan bir kısmı, Türk araştırmacılar

tarafından, doğrudan doğruya halk dilinde hâlâ yaşayan destanların derlenip yazılmasıyla elde edilmiş, bir kısmı ise eski Çin, Arap, İran, Bizans ve Batı kaynaklarında bulunmuştur.

Araştırdığımız 4.Sınıf Türkçe ders kitabında ise Oğuz Kağan destanına yer verilmiştir.

Oğuz ormanda ava çıktığı günlerden birinde göl ortasında bir ağaç gördü. Ağacın kovuğunda gözü gökten daha gök, saç ırmak gibi dalgalı, inci gibi dişli bir kız oturuyordu. Yeryüzü halkı bu kızın güzelliğini görse dayanamaz ölüyoruz derlerdi. Oğuz bu kızı sevdi ve onunla evlendi. Günlerden gecelerden sonra Oğuz'un bu kızıdan da üç oğlu oldu. Bu çocuklara Gök, Dağ ve Deniz isimlerini koydular. Oğuz Kağan büyük bir toy(şenlik) verdi. Kırk masa ve kırk sıra yaptırdı.

Oğuz Kağan bu toydan sonra dünyanın dört bir tarafına elçilerle şu mektubu gönderdi:" Ben Uygurların kağanıyım ve yeryüzünün dört köşesinin kağanı olmam gerekir. Sizden itaat dilerim. Kim benim emirlerime baş eğerse, hediyelerini kabul eder ve onu dost edinirim. Kim baş eğmezse, gazaba gelirim. Onu düşman sayarım. Onunla savaşır ve yok ettiririm".

Günlerden bir gün Oğuz Kağanın tecrübeli bilge veziri Uluğ Bey rüyasında bir altın yay ve üç gümüş ok gördü. Altın yay gün doğusundan gün batısına kadar uzanıyordu. Üç gümüş ok da kuzeye doğru gidiyordu. Oğuz Kağan bu rüyayı dinleyince yurdunu oğulları arasında paylaştırdı.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

Betimsel nitelik taşıyan bu araştırma ilköğretim Türkçe Ders Kitapları'nda (4.sınıf) yer alan konuların türlerine dağılımı açısından karşılaştırılması yapılmaktadır. Araştırma verileri nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yoluyla toplanmıştır.

3.1. Araştırma Deseni

Türkiye ve Kazakistan'da okutulan 4.sınıf Türkçe, Kazakça ve Kazak Edebiyatı ders kitaplarını değerler açısından incelemeye yönelik araştırmada doküman analizi deseni kullanılmıştır. Doküman analizi, araştırılması gereken olgu ve olgular hakkında yazılı materyallerin analizini içerir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 187). Bu desen, araştırmacıya detaylı inceleme fırsatı sunması açısından avantajlıdır (Bowen, 2009: 27). Araştırmada Türkiye ve Kazakistan'da okutulan 4.sınıf Türkçe, Kazakça ve Kazak Edebiyatı ders kitapları değerler açısından incelendiği için doküman analizi deseni kullanılmıştır.

3.2. İncelenen Dokümanlar

Çalışmada 2019-2020 eğitim-öğretim yılı içinde Türkiye ve Kazakistan'da Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda okutulmakta olan 4.sınıf Türkçe (.....), Kazakça ve Kazak Edebiyatı ders kitapları(.....)incelenmiştir. Çalışmaya konu olan kitapların künye bilgilerine aşağıda Tablo 1 'de yer verilmiştir.

Tablo 1. İncelemeye Konu Olan Ders Kitaplarına İlişkin Bilgiler			
Kitabın Adı	Editör	Yazar	Yayınevi
Türkçe Ders Kitabı		Hayriye Kaftan Ayan, Ümit Arslan, Sevim Kul Nihan Yılmaz	“MEB”

Kazak Edebiyatı (Әдебиеттік оқу)		S. Rahmetova T. Abdikarim P. Bazarbekova	“Atamura”
Kazakça Ders Kitabı (Қазақ тілі)		G.İ. Uaysova, A. E. Jumabayeva	“Atamura”

3.2.1. Türkçe Ders Kitabı

Metin sayısı ve metin Türlerine İlişkin Açıklamalar Türkçe dersinde temel dil becerilerinin kazandırılmasında metinlerden yararlandırılmıştır. Metinlerin seçiminde aşağıdaki hususlar dikkate alınmıştır:

- Tüm sınıf düzeylerinde 8 tema ve her temada 4 metin kullanılmıştır. Bu metinlerin 3’ü okuma 1’i dinleme/ izleme metnidir.
- Her sınıf düzeyinde temalara uygun ve eşit dağılım olması kaydıyla 8 serbest okuma metnine yer verilmiştir.
- Metin türleri 3 ana başlık altında toplanmıştır: Bilgilendirici, hikâye edici, şiir. Belirtilen metin sayıları içinde kalmak kaydıyla hangi temada, hangi metin türlerinin yer alacağını ders kitabı yazarının/yazarlarının tercihi belirlemektedir. Metin türlerinin dengeli dağılıp dağılmadığına bakılacak olursa, verilere dayalı olarak uygun olduğu söylenebilir.

Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Ana Başlıklar Şunlardır:

- Okuma Kültürü
- Millî Mücadele ve Atatürk
- Erdemler
- Bilim ve Teknoloji
- Doğa ve Evren
- Millî Kültürümüz
- Sağlık ve Spor
- Sanat

Kitap sekiz temadan oluşmaktadır. Bu temalar ve içerikleri şu şekilde sıralanabilir:

Birinci Tema: Okuma Kültürü

Kitabın Büyüsü şiirinde kitap okumanın eşsiz benzerliklerinden bahsetmiştir. Asım'ın Nesli Kitap Dostudur metninde kitap okumanın yaşamak kadar temel ihtiyaç olduğunu vurgulamıştır. Konuşan Kitap metninde çocukların kitabı bir arkadaş olarak seslendirdiğini esas alarak onu duyacak olan çocukların içindekilerin hepsini vermeyi istemiştir. Şermin 1914 yılında yazılan çok önemli bir çocuk kitabıdır. İçeriğinde ise kardeşlikten bahsedip çocukların dünyasını anlamalarını kolaylaştırmış ve iyi insan olmanın faydalarını anlatıyor. Bu bölümle ilgili etkinliklerin temel amacı ise çocuklara kitap okumayı adapte etmeye yöneliktir.

İkinci Tema: Milli Mücadele ve Atatürk

Kitabın ikinci bölümünde ise Çok Kitap Okurdu adlı metinde Atatürk'ün çocukluğundan beri kitap okumayı sevdiği vurgulanmıştır. Atatürk Aralarında'da şiirinde ise Çanakkale Zaferi'nden bahsetmiştir. Efelerin Efesi, Hey Gidinin Efesi metninde Yörük Ali Efe'nin kahramanlığından bahsetmektedir. Vecihi Hürkuş metninde ünlü pilotun Türk havacılığına katkıları bizi bugüne kadar getirmiştir. Atatürk'ün Metotlu Çatışması yönetiminde bilim ve akılcılığı esas alarak çalışmalarını programlı bir şekilde yürüttüğünden bahsetmiştir. Etkinlerin temel amacı ise Atatürk'ün ve savaş dönemlerindeki milli mücadelelerin tarihi süreçlerinden bahsetmiştir.

Üçüncü Tema: Erdemler

Güneşi Bile Tamir Eden Adam metnin kahramanı Kadir Bey insanlar arasındaki bozuk iletişimi iyileştirerek insanlara yardımcı olur. Ben Engelli Değilim Anne şiirinde engelli çocukların yaşamaya bir engelleri olmadığını ve umutlarının dünyaya kucaklayabilecekleri kadar yettiğini anlatmıştır. Sevmek Mutluluktur şiirinde sevginin paylaştıkça çoğaldığını dile getirmiştir. Kaşığı metninde başka insanlara iftira atmamayı ve hiçbir kötülüğün karşılıksız kalmayacağı konusunu işlenmiştir. Fatih'in İstanbul Rüyası metninde Fatih Sultan Mehmet'in hocalarına verdiği değer ve

saygıdan bahsetmiştir. Bu bölümdeki etkinliklerin amacı ise erdemli olmanın gerektirdiği davranış esaslarını anlatarak doğru bir yolu izlememizde yardımcı olmak istemiştir.

Dördüncü Tema: Bilim ve Teknoloji

Bölümün teması bilim ve teknolojidir. Bu doğrultuda Küçük Mucitler adlı şiir metninde bilim ve insani duygular bir arada verilmiştir. İcat Nasıl Yapılır adlı okuma metninde anı türünün kullanılarak icat yapmanın aşamalarından ve nasıl yapılabileceğinden bahsedilmiştir. Robotların Efendisi: Cezeri metninde bilim adamı Cezeri tanıtılmıştır. Serbest okuma metni, resimli hikâye şeklindedir ve İbni Sina tanıtılmıştır. Tema Değerlendirme Çalışması'nda kar tanelerinin hepsinin birbirinden farklı olduğunu keşfeden Wilson Alwyn Bentley hakkında bilgi verilmiştir. Metinlerden sonra noktalama işaretleri, yabancı kelimelerin Türkçe karşılığının bulunması, metin içeriği hakkında bilgilendirici sorular sorulmuştur. Aynı zamanda çocuklardan okudukları şiir doğrultusunda kendi şiirlerini yazmaları istenmiştir.

Beşinci Tema: Doğa ve Evren

Kaybolan Cennet adlı gezi yazısı türünde yazılmış metinde kuşların yaşadığı göllerin tahrip edilmesinden bahsedilmiştir. Deniz temalı Denizin Büyüsü adlı şiire yer verilmiştir. Dağdaki Kaynak adlı metinde doğadaki maden sularını araştırılması hakkında bilgi verilmiştir. Evini Arayan Arıç Tohumu adlı hikâyede bir tohumun ağzından eve dönüş maceraları anlatılmıştır. Temanın sonunda yer alan serbest okuma metninde akarsu ve deniz sevgisinden söz edilmiştir. Tema değerlendirme çalışmalarında renklerin nasıl oluştuğuna dair bilgi verilmiştir. Etkinliklerde ise sayıların yazılması -ki bağlacının yazımı, sembol okuma gibi yönergelere yer verilmiştir.

Altıncı Tema: Milli Kültürümüz

Bu temada üzüm konusunu işleyen bir efsane metnine yer verilmiştir. Görsellerle bir Nasrettin Hoca fıkrası çizilmiş ve öğrencinin bu fıkrayı yazması istenmiştir. Ardından bir tekerleme örneğine ve Karagöz-Hacivat oyununa yer verilmiştir. Kahvenin Türk Kültüründeki öneminden bahseden bilgilendirici bir metin

sunulmuştur. Ninni, türkü ve dört tekerleme örneği verilerek çocuktan da bunları kendi stiline göre yazması istenmiştir. Serbest okuma metninde Oğuz Kağan Destanı'ndan bir bölüm sunulmuştur. Tema değerlendirme çalışmalarında bayrak ve vatan sevgisini anlatan bir deneme verilmiştir ve metin doğrultusunda vatan ve geleneklerimiz hakkında sorular sorulmuştur.

Yedinci Tema: Sağlık ve Spor

Gizemli Canlılar adlı metinde mikroskobik canlılardan bahsedilmiştir. İlaç prospektüsü verilmiş ve bunun hakkında sorular sorulmuştur. Yemek tarifi metni verilip bu yazının kime hitap ettiği de sorulmuştur. Koca Yusuf adlı güreşçi hakkında bilgilendirici bir metne yer verilmiştir. Sağlık konulu Nasrettin Hoca fıkrası sunulmuştur. Serbest okuma metninde engelli bir çocuğun spor yapabilmesinden bahsedilmiştir. Tema değerlendirme çalışmasında binicilik sporu hakkında bilgi verilmiştir.

Sekizinci Tema: Sanat

Nedir Bu Sanat adlı metinde çocuğun gözünden sanata bakış açısı verilmiştir. El sanatlarının önemi ve bu sanatın yaşatılması hakkında bilgi veren bir metin de yer almaktadır. Şair Özdemir Asaf'ı tanıtan bir hikâye sunulmuştur. Resimdeki Kuşlar adlı dinleme/izleme etkinliği doğrultusunda sorular sorulmuştur. Bir Balkan Türküsü olan Bahar Neşesi adlı metne yer verilmiştir. Çinicilik hakkından bilgi verilen metin ise tema sonu çalışmalarında sunulmuştur. Tema içindeki etkinliklerde Atatürk'ün sanata verdiği önemle ilgili sorular düzenlenmiştir.

3.2.2. Kazak Dili ve Kazak Edebiyatı Derslerinin Özel Amaçları

Kazak dili dersi ilkokuldan itibaren öğrencilerin kültürlerarası iletişimini öğrenmelerini incelemektedir. Temel amaç öğrencilerin düşünme becerilerinin oluşumunu; günlük yaşamda, kamusal alanlarda, kültürel ortamda özgür davranış için koşulların yaratılmasıdır. "Kazak dili" dersinin öncelikli amacı Kazak diline saygı duyan, toplumsal özü anlayan bir kişiliğe sahip vatandaş profili oluşturmaktır. Ayrıca dilin normlarını doğru şekilde kullanmayı ve gözlemlemeyi, özgürce iletişim kurmayı ve yetkin bir şekilde yazmayı öğretmektir.

Program, kazak halkının maddi ve manevi kültürünün, kazak halkına ait olan adet ve geleneklerin Kazak dili aracılığıyla öğrencilere aktarılmasını sağlamaktadır. Dinleme, görsel-işitsel öğrenme materyallerini anlamak, temel düşünceleri ortaya çıkarmak ve bakış açılarını sözlü veya yazılı olarak ifade etmelerini savunmaktadır. Öğrencilerin, metinlere göre analizler yapmalarını ve düşüncelerini özetleyebilmelerini hedeflemektedir.

İlkokul 4. Sınıf **“Kazak Edebiyatı”** dersinin temel eğitim içeriği çocuk edebiyatı, sözlü edebiyat ve yazılı çocuk edebiyatı örneklerini içermektedir. Bunlar;

1. Sözlü edebiyat örnekleri: Batı şiirlerinden alıntılar, efsaneler ve fanteziler-inanılmaz olaylar, hitabet, masal vb.
2. Kazak şairleri ve yazarlarının önerilen eserleri: İbray Altınşarin, Abay Kunanbayev, Jambıl Jabayev, Muhtar Auezov gibi başka yazarların şiirleri, masal-fabl, anı ve hikâyeleri.
3. Bilimsel ve bilişsel eserler: Makale, deneme, otobiyografi, günlük, gezi yazısı vb.
4. Dünya halklarının çocuk edebiyatının seçkin temsilcilerinin örnek eserleri: hikâyeler, örnekler, masallarıdır.

"Kazak Edebiyatı" dersinin temel amacı, öğrencilerin ahlaki ve edebi-estetik değerler hakkındaki görüşlerini genişletmektir; konuşma kültürünün oluşumu, sanat eseri, okumaya daha fazla ilgi duymalarını sağlar. Ayrıca insanlık hakkında, dünya hakkında bilgi vermektedir. Eserdeki kahramanların eylemleri, huyuna, söylediği sözlerle analiz yaparak, insanların ruh dünyasını anlamaya, ve ona karşı tutumunu ifade etmeyi öğretmektedir.

Kazak dili ders kitabında yer alan ana başlıklar şunlardır;

1. Dil ve konuşma. Konuşma kültürü
2. Sesler ve harfler
3. Ses Bilgisi (Fonetik)
4. Söz Dizimi (Sentaks)
5. İzafet tamlaması

6. Sözlük Öğeleri
7. Morfoloji nedir?
8. Söz Dizimindeki İşlevlerine Göre Sözler
9. İsim Tamlaması
10. Fill Çekimi. Fill Çekim Ekleri
11. Sıfat
12. Sayı Sıfatları
13. Zamir
14. Zarf
15. Bağlama Edatları
16. Ünlem Edatları
17. Seslenme Edatları

Kazak Edebiyatı kitabında on üç ana başlığa yer verilmiştir. Bu başlıklar şunlardır:

1. Kausar Bulak (Kevser Kaynağı)
2. Halık Auız Edebiyatı (Halk Ağız Edebiyatının Örnekleri)
3. Aytıs (Atışma)
4. Batırlar Jırı (Kahramanlık Destanları)
5. Ertegi (Masal)
6. Anız (Efsane)
7. Asil Arnalar
8. Mısallar (Fabl Örnekleri)
9. Parlak Yıldızlar
10. Maueli Bak
11. Könildi Köktem Jırları (Eğlenceli İlbahar Şiirleri)
12. Men Soğıstı Jek Korem (Ben Savaştan Nefret Ediyorum)
13. Alem Edebiyatı Ülgüleri (Dünya Edebiyatı Örnekleri)

Ana başlıkların altında yer alan alt başlıklar şu şekilde verilmiştir:

• Birinci ana başlık olan Kevser Kaynağı bölümünde Kazak halkının en ünlü şairlerinin şiirlerine yer verilmiştir. Vatan, doğduğumuz yer ve bayrağın öneminden

bahsedilmiştir. At ve otağı ambleminin öneminden bahseden hikâye alıntısına yer verilmiştir. Öğrencilerden doğdukları yer hakkında hikâye ve şiir yazması istenmiştir.

- İkinci ana başlık olan Halk Ağız Edebiyatının Örnekleri kısmında, eski Kazak bilginlerine ve onların verdiği nasihat örneklerine yer verilmiştir. Bu nasihat, öğüt metinleri hem nesir hem nazım türündedir. Bu nasihatler misafirin önemi, bata almak

- Üç Kazak büyüğü olan Töle Biy, Kazıbek Biy, Ayteke Biy'in halka yol gösterdiğini anlatan metinler vardır. Bu bilginler halkın içinde kadı görevi de görmektedir. İnsanların güvendiği alimlerdir. Bu beyler kahraman olmak isteyen gençlere bata vermiştir. Bata vermek; o gence izin vermek, destur vermek anlamına gelir.

- Üçüncü ana başlıkta sadece Kazak Halkı'nın değil Kırgız, Türk ve Karakalpaklılar'a ait atışma örneklerine yer verilmiştir. Atışmanın ne olduğundan bahsedilmiştir. Atışma türleri olan Jar-jar, domıra çalan şair atışmaları, bilmece atışmalarına yer verilmiştir.

- Dördüncü ana başlık Kahraman Destanları'dır. Bu kısımda halkı düşmana karşı koruyan kahramanları tanıtan destanlardan alınan kısa bölümlere yer verilmiştir. Beş destan örneğinin ardından verilen etkinliklerde öğrencinin metinde geçen söz sanatlarını bulması istenmiştir. Metinde geçen tema ve konu, verilmek istenen mesaj sorulmuştur.

- Beşinci ana başlık olan masallar kısmında; masalın halk edebiyatı için olan öneminden bahsedilmiştir. İki tane hayvan temalı masal örneği verilmiştir. Bu masallar ders verme niteliği taşır. Verilen etkinliklerde metnin vermek istediği mesajın ne olduğu sorulmuştur.

- Altıncı ana başlıkta efsane türü işlenmiştir. Öncelikle efsanenin tanımı yapılmış ve efsanenin halk edebiyatı için olan öneminden bahsedilmiştir. Ardından efsane örneklerine yer verilmiştir. Bu örneklerde kopuz çalgısından bahsedilmiştir. Dede Korkut ve Aldar Köse hakkında bilgiler sunulmuştur ve onların cimrilik temalı efsanelerine ait metinlere yer verilmiştir. Metinlerin ardından eşsesli kelimelerle ilgili bilmeceli etkinliklere yer verilmiştir.

•Yedinci ana başlık olan Asil Arnalar kısmında yazarı olan masallara yer verilmiştir. Bu masalların teması; kadın, vefa, dedikodu ve arkadaşlıktır. Bu temalar doğa ve hayvanlar kullanılarak masallaştırılmıştır.

•Sekizinci ana başlık olan mısallar kısmında fabl örneklerine yer verilmiştir. Mısal örneğinden önce mısal yazarı tanıtılmıştır. Kıskançlık, gösteriş, akılsızlık temaları fabllar üzerinden anlatılmıştır. Ahmet Baytursunov'ın Rus Şair İ.A.Krılov'tan çevrilmiş mısallına yer verilmiştir. Şair, hayvanların imgeleriyle insan ahlaksızlığını, adaleti, tembelliğini mısallarda göstererek çocuklara yol göstermiştir.

•Dokuzuncu ana başlık olan Parlak Yıldızlar bölümünde bilim adamları, sanatçılar, sporcular, eğitimciler tanıtılmıştır. Bu insanların Kazakistan için olan öneminden bahsedilmiştir. Ülkeye olan hizmetleri anlatılmıştır. Ayrıca küçükken nasıl bir çevrede yaşadıkları, anıları, yaşadıkları zorluklar onları tanıyan insanlar tarafından anlatılmıştır.

•Onuncu ana başlık Görkemli Bahçe'de çocuk edebiyatının önemli isimlerinin eserlerine yer verilmiştir. Yaramazlık, çocukluk, kıtlıkla mücadele temalarına yer verilmiştir. Meslek seçimi, büyümek konulu şiirler sunulmuştur.

•On birinci ana başlıkta ilkbahar, Nevruz, 8 Mart Kadınlar günü temaları işlenmiştir. Doğa sevgisi, hayvanların her yaşta farklı isim alması, Nevruz'un önemi, efsanelerde geçen dağ konuları işlenmiştir. Etkinliklerde öğrencilerden metnin yazarının bulunması, karışık verilen şiirleri düzenlemesi istenmiştir.

•On ikinci bölüm; ben savaştan nefret ediyorum başlığında, I. ve II. Dünya Savaşı'na katılan askerlerin hayat hikâyelerine yer verilmiştir. Savaşa katılan yazarların eserlerinden örneklere yer verilmiştir. Kadın savaşçılar hakkında da bilgi verilmiştir. Rusya'nın atom bombası denemeleri nedeniyle kötü etkilenen Kazak Halkı'nın yaşadığı sağlık sorunlarından bahsedilmiştir. Her metnin altında bu metinden neler öğrenildiğine dair etkinlikler yer almıştır.

•On üçüncü ana başlıkta dünya edebiyatının örneklerine yer verilmiştir. Nazım Hikmet, Tolstoy, Erih Raspe, Canni Rodari gibi ünlü yazar ve şairlerin eserlerinden bazı kısımlara yer verilmiştir.

3.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Tablo 2’ de verilerin türlere göre analizi gösterilmiştir.

Tablo 2: Ders kitaplarına türlerin dağılımı			
	Tür İsmi	Türkçe Ders Kitabı	Kazakça Ders Kitabı
1	Masal	3	5
2	Hikâye	8	43
3	Destan	1	11
4	Fıkra	2	10
5	Şiir	14	26
6	Deneme	3	0
7	Oyun	1	0
8	Anı	0	0
9	Biyografi	2	43
10	Gezi Yazısı	1	0
11	Efsane	1	1
12	Bilgilendirici Metin	16	0
14	Fabl	0	11
15	Makale	2	0

Türkçe ders kitabındaki metinlerin öğrenciyi ders kitabının dışındaki yazılı kültüre, bilgi kaynaklarına yakınlaştırması, edebiyat dünyasını merak ettirmesi, başka sanatsal eylemlere yönlendirmesi; nitelikli ve düzeye uygun yazınsal ve bilgilendirici metinlerle buluşması ile olanaklıdır. Metin olma ölçütlerine sahip ve türünün

özelliklerini yansıtan; başka bir deyişle derin ve yüzey yapısında tutarsızlıklar bulundurmeyen metinler, okuduğunu anlama-anlamlandırma sürecinde okuruna katkı sağlayan metinlerdir. Metinsellik ölçütlerini taşıyan, çocuğun gelişimsel özelliklerine uygun bir anlamsal ve biçimsel yapıya sahip bir metin aynı zamanda içerikte bulunması gereken öğrenme-öğretme ilkelerinin de gerçekleşmesini sağlamış olur ve bu ilkelere de hizmet etmektedir.

Yukarıdaki tabloya göre, Türkiye Türkçesindeki ders kitabında hem dilsel hem de düşünsel becerilerin kazandırılmasını amaçladığını görüyoruz. Dolayısıyla Türkçe Ders Kitabındaki metinlerin işlevi özellikle konusu, iletisi, karakterleri, dil ve anlatım özellikleriyle öğrencide okuma sevgisi uyandırıp, bir iletişimsel gerektiğinin nasıl gerçekleştirildiğini iyi biçimde örneklendirilmiş.

Kazakistan Türkçesindeki Kazak Edebiyatı kitabında ise çocukların doğa, insan, hayvan ve yurt sevgisi; adalet duygusu, kültürel farklılıklara, bağımsızlık, çalışkanlık, dürüstlük, yardımseverlik, dostluk gibi değerleri ön plana çıkarılmıştır. O değerlerin çocukta yerleşmesi ve kalıcı katkısı olması için 43 ilim adamı ve devletin kurulmasına çok emeği geçen insanların yaşadıkları, yaptığı çalışmalarına yer verilmiştir. Dolayısıyla Kazakça ders kitabının bakış açısına göre çocukların daha olgun birer insan gibi algılandığı belirtilmiştir. Bir yandan da ülkenin tarihi hakkında bilgi verilmiştir. Büyüklerimiz: “Geçmişimiz olmadan geleceğimiz yok.” diyorlar. Demek ki bunu çocukluktan bilmek gerekiyormuş. Hem kitapta yer alan atasözleri, metinlerdeki Kazak Biy’lerinin hakemliği, hitabetliği, bir anlaşmazlığı çözdüğü örnek olarak dil ve anlatım özellikleri bakımından çocuğun anadilini daha yetkin kullanmasına ve çeşitli dilsel işlevleri tanımasına olanak sunan, çocuğun sözvarlığını zenginleştiren bir yapıda olması, metinlerde aranan çocuğa görelilik ilkesinin önemli bir boyutunu oluşturmaktadır.

Her iki ülkenin kitaplarında kültürel özellikleri tanıtıcı metinler yer almıştır.

Her iki kitap da türler bakımından incelenmiştir. Kazak Edebi Okuma kitabında masal, hikâye, şiir, biyografi, fabl, destan, fıkra türlerinin sayı bakımından Türkçe Ders Kitabı’ndan fazla olduğu görülmüştür. İçerik olarak baktığımızda vatan, millet, bayrak sevgisi, spor, gelenekler, sosyal hayat, şairler ve bilim adamları konusunun

ortak olduğu, her iki kitapta da işlendiği gör÷lmektedir. Türkçe kitabında yer alan engelli çocuklar, okuma kültürü, bilim ve teknoloji konularına Kazakça kitapta rastlanmamıştır. Kazakça kitapta yer alan Nevruz konusu, dünyaca ünlü şairler teması, hayvanlar hakkında detaylı bilgi veren metinlere Türkçe Ders Kitabı'nda rastlanmamıştır. Türkçe Ders Kitabı'nda sekiz adet dinleme ve izleme metinlerine yer verilmişken Kazak Edebi Okuma Kitabı'nda bu tarz metinlere rastlanmamıştır. Türkçe Ders Kitabı'nda bilinmeyen yüz yirmi yedi kelimeye yer verilmiş ve öğrenciden bu kelimelerin anlamlarını bulması ve cümle içinde kullanması istenmiştir. Kazak Edebi Okuma Kitabı'nda ise yüz otuz dokuz bilinmeyen kelime kitap tarafından açıklanmıştır.

Türkçe Ders Kitabı'nda bir sonraki ders ve tema için hazırlık çalışmalarına yer verilirken Kazakça kitapta buna rastlanmaz. Aynı zamanda Türkçe Ders Kitabı öğrencilerden sunum hazırlamasını isterken Kazakça kitapta bu etkinliklere rastlanmaz. Kazakça derslerinde dilbilgisi ve edebi okuma dersi farklı kitaplarda işlenirken Türkçede dilbilgisi ve edebi metinler bir arada verilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR ve YORUMLAR

Türkçe ders kitaplarına yönelik bulgular edebiyat eserlerinde yazarların ele alıp değerlendirdikleri, anlattıkları ya bir olay, ya bir düşünce ya da bir duygu olmakta ve bunlardan herhangi birinin ele alındığı türlerde de benzerlikler görülmektedir (Cemiloğlu, 2001: 24). Bu gerçekten hareketle Türkçe ders kitaplarında okuma metinlerinin türleri üç gruba ayrılarak değerlendirilmiştir: Olaya dayalı türler: Öykü, roman, tiyatro, masal, efsane, destan, fabl, anı, gez yazısı. Düşünceye dayalı türler: Makale, deneme, söyleşi, fıkra, eleştiri, inceleme. Duyguya dayalı türler: Şiir elde edilen bulgular da yine her sınıf düzeyinde üç ayrı başlık altında sunulmuştur.

İncelenen ders kitaplarında bulunan konuların alt başlıklarına yönelik bulgulara Tablo 3’te yer verilmiştir.

Tablo 3. İncelemeye Konu Olan Metinlere İlişkin Bilgiler				
Konu Türleri	Alt Konular	Türkçe	Kazakça	Kazak Edebiyatı
Ulusal	Dil Gelenek ve Görenek Kahramanlık Millet Şehitlik Ulusal Simge (bayrak, ulusal marş, ulusal bayram) Vatanseverlik	35	35	46
Evrensel	Adalet Aileye Önem Verme Çalışkan Olma Dürüstlük Fedakârlık ve İhanet Sağlıklı Olma Sevgi	26	39	49
Dini	Din	1	-	-
Bilimsel	Eğitim	7	18	8
Sosyal	Çevreyi Koruma	11	44	26

İncelenen ders kitaplarında bulunan ulusal konular Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4. İncelenen Ders Kitaplarında Bulunan Ulusal Konular			
Alt Değerler	Türkçe	Kazakça	Kazak Edebiyatı
Dil	-	4	1
Gelenek ve Görenek	4	4	7
Kahramanlık	7	4	13
Millet	-	2	1
Millî Kültür ve Sanat	18	6	9
Şehitlik	4	-	8
Ulusal Simge	1	3	1
Vatanseverlik	1	12	6

Bu tabloya göre ulusal konular başlığı altında Türkçe ders kitabında 35, Kazak Edebiyatı ders kitabında 46, Kazakça ders kitabında ise 35 alt değere rastlanmıştır. Türkçe ders kitabında en sık görülen ulusal konular kahramanlık, millet ve şehitlikken; Kazak Edebiyatı ders kitabında gelenek ve görenek, kahramanlık, vatanseverlik ve millet; Kazakça ders kitabında ise dil, gelenek-görenek ve millettir. Diğer taraftan Türkçe ders kitabında hiç rastlanmayan ya da çok az rastlanan dil, ulusal simge, ve vatanseverlikken; Kazak Edebiyatı ders kitabında dil, ve ulusal simge; Kazakça ders kitabında ise millet değeri şehitliktir.

Söz konusu üç ders kitabında ulusal konulara ilgili toplamda 116 alt konu bulunmaktadır.

4.1. Dil ile İlgili Bulgular

Kazak Edebiyatı ders kitabında dil ile ilgili ifadeler 1, Kazakça ders kitabında 4 defa geçmektedir, Türkçe ders kitabında ise dille ilgili herhangi bir ifadenin bulunmadığı görülmektedir. Bu ifadelerden birkaçı şöyledir:

Jılı jürek, tattı til,

Berekeni berer, bil.

Aşı sözdi – özimşil,

Öneri onın kalar tul.

Katesin tapsan, jumsak ait,

Izalanbay, sabır kıl (Kazakça ders kitabı, 2015, 8).

Bar kazaktın orman, köli, özeni,

Tau kıyası, jalpak jazık, kezeni,

Sairap söylep turgan jok pa kazakşa,

Kalai tozar sendik asıl söz endi?! (Kazak Edebiyatı, 2015: 189)

(Şiirde saf dilin öneminden bahsedilmektedir. Yazılanlardan hareketli bir millet diline sahip çıkarsa birliğini korur kanısına varılabilir.)

Sözden askan bailık jok,

Tilden askan jüirik jok.

Til tas jaradı,

Tas jarmasa, bas jaradı (Kazakça ders kitabı, 2015: 4, 7).

(Dil insanlar arasındaki iletişimi en uygun şekilde sağlayan araçtır. Fakat günlük hayatta bazen dilin yanlış ve kötü kullanılmasından dolayı bazı sorunlar yaşayabiliriz.

Dolayısıyla bu atasözlerinde dil güzel kullanılmayınca bu sorunlarla karşılaşabileceğimizi belirtmektedir.

4.1.1. Gelenek ve Görenek ile İlgili Bulgular

Türkçe ders kitabında gelenek ve görenek değeri ile ilgili ifadeler 4, Kazak Edebiyatı ders kitabında 7, Kazakça ders kitabında ise 4 defa geçmektedir. Bu ifadelerden birkaçı şöyledir:

Anadolu'nun geleneksel konukseverliği dillere destandır. Ne var ki, bu konukseverlik önce kahveden başlar. Bu yüzden Anadolu'da “Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı vardır!” sözü, her yerde, her zaman söylenir durur (Türkçe ders kitabı, 2018: 183).

Çini, Osmanlı'dan günümüze kadar gelmiş geleneksel Türk sanatlarından biridir. Osmanlı saraylarında Çin porselenlerinin beğenilmesinden dolayı Türklerin ürettiği – Kaşi'ye “Çini” ismi verilmiştir (Türkçe ders kitabı, 2018: 259).

Meiman rıza bolmagı –

Kurmetpen uige konganı.

Keşiktirmei şai bersen,

Umıt bolar tonganı (Kazak Edebiyatı, 2015: 19).

Balanın tuılganına kırık kün tolgan son ake-şeşesi auıl-aimaktı jinap, balanın besikke salu toın jasaıdı. Balanı besikke saludı da jası ülken, minez-kulkı, is-areketi jagınan parasattı, önegeli analardıñ birine tapsıradı (Kazakça ders kitabı, 2015: 74).

Onda senin ajen Tokımkagar jasaıdı eken goi. Jas jigigt alıs jolga şıgarda jasałatın baskosu. Onda mal soıılıp, oım-sauık, ölen-jır aıtıladı (Kazakça ders kitabı, 2015: 105).

4.1.2. Millî Kültür ve Sanat ile ilgili Bulgular

Türkçe ders kitabında millî kültür ve sanat konusu ile ilgili ifadeler 18, Kazak Edebiyatı ders kitabında 9, Kazakça ders kitabında ise 6 defa geçmektedir. Bu ifadelerden birkaçı şöyledir:

Çanakkale yöresinden “Kabalak” adlı bir oyun yazılmıştır. Bir adet çam kozalağı ile bu oyunu düz bir zeminde oynayabilirsiniz (Türkçe ders kitabı, 2018: 187)

Ne zaman sanata yakından baksam, kafam karışıyor. Sözlüğe göre sanat insanın kendini ifade etme yollarından biriymiş ve mutlaka bir biçim verme isteği taşırmış (Türkçe ders kitabı, 2018: 232).

Kelip em salem bere, Şöce darkan,

Kezine tap boldım goi tartkan kartan.

Jenşlu, jenu-dagı onay emes,

Aytıssak, bolamız goı aure-sarsan (Kazak Edebiyatı, 2015: 20).

(Kazak halkı 20 yüzyılın başlarına kadar göçebe olarak yaşamaktaydılar. Bundan ötürü yazılı kültürden çok, sözlü kültür gelişmiştir. Halk edebiyatı ürünleri bir hayli fazladır. Bunlardan biri de Atışmadır. Geçmişte akın denilen ozanlar, halk arasında çok önemli bir yere sahiptir. Akınlar birbirleriyle atışırldı. Bu atışmalar sırasında tarihî, dinî ve günlük meseleler dile getirilirdi. Bu gelenek Kazakistan’da hâlâ devam etmektedir. Dörtlükte Şöce ve Orınbay atışmasından kısaca örnek verilmiştir).

Naurız ayı – Şıgıs kün esebi boyınşa jıldın algaşkı ayı, bul ayda kün men tünnin uzaktığı tenesedi, sol sebepten naurız jıl bası bolıp sanalğan (Kazakça ders kitabı, 2015: 210).

(Nevruz – çeşitli halklar tarafından kutlanan yeni yıl ya da doğanın uyanışı ve bahar bayramı. Metinde Türk halklarına ortak olan bayram kısaca anlatılmıştır).

4.1.3. Kahramanlığa İlgili Bulgular

Türkçe ders kitabında kahramanlık konusuna ilgili ifadeler 7, Kazak Edebiyatı ders kitabında 13, Kazakça ders kitabında ise 4 defa geçmektedir. Bu ifadelerden birkaçı şöyledir:

“Vatan sağ olsun” diyordu

Gözlerinde pişmanlık yoktu

Yüzbaşı Mahmut:

Yaş 29

Urfalı'ydı.

Gözleri ateş püskürüyordu

“Kimseye vermem, bir avuç toprağımı!” (Türkçe ders kitabı, 2018: 49).

Düşmanı yurdumuzdan çıkarma mücadelemiz başarıyla sonuçlanıyordu. Ordumuz, düşmanı Ege Denizi'ne doğru kovalıyordu. Uçağımla İzmir Seydiköy Havaalanına indim ve buraya bayrağımızı diktim (Türkçe ders kitabı, 2018: 66).

Biz tün jamılıp saparga attandık. Jerde de, kökte de atıs. Al biz bolsak, ün-tünsiz kıyan-keski atıstın arasımın kökti şarlap uşıp kelemiz (Kazakça ders kitabı, 2015: 209).

(Bu cümlelerde yerde de, gökte de olan savaş sırasındaki kahramanlıklarından dolayı Dünya savaşında 305 defa uçuş yapan pilot-stormtrooperin cesur hareketleri anlatılmaktadır.)

4.1.4. Millet Değeri ile İlgili Bulgular

Türkçe ders kitabında millet konusu ile ilgili herhangi bir ifadenin bulunmadığı görülmektedir. Kazak Edebiyatı ders kitabında 1, Kazakça ders kitabında ise 2 defa geçmektedir. Bu ifadelerden birkaçı şöyledir:

Halkına adil bol!

Jauına katal bol!

Dosına adal bol (Kazak Edebiyatı ders kitabı, 2015: 15).

(Bu bölümde bireyin halkına adaletti, düşmanına sert ve dostuna sadık olması gerektiği belirtilmiştir)

Kök aina kölim bar,

Ken jailau jerim bar.

Enbegi elengen,

Ataktı erim bar (Kazakça ders kitabı 2015: 165)

(Bu dörtlükte bireyin doğduğu yeri ve halkıyla gurur duyduğu anlatılmıştır)

4.1.5. Şehitliğe İlgili Bulgular

Türkçe ders kitabında şehitlik konusu ile ilgili 4, Kazak Edebiyatı ders kitabında 8 ifade geçmektedir. Kazakça ders kitabında ise şehitlik konusu ile ilgili herhangi bir ifadenin bulunmadığı görülmektedir. Türkçe ve Kazak Edebiyatı ders kitabındaki ifadeler şöyledir:

Gülerek anlatıyordu

Şehit düştüğü yeri

Şakalar yapıyordu

Mustafa Kemal Paşa aralarındaydı (Türkçe ders kitabı, 2018: 49)

Alıstai bergen arbanın tırs-tırs dıbsı jüregime tık-tık tiedi. Şın-ak apamnan ayırılıp ketkenim be? (Kazak Edebiyatı ders kitabı, 2015: 185)

(Bu eserde korkunç bir savaşın, ülkenin tüm hayatının değişmesi anlatılıyor, savaşın trajedisi ve kahramanlık destanının sadece şahidi değil doğrudan katılımcısı olan genç çocuğun ruhunu nasıl sertleştirdiğini ve büyüdüğü anlatılıyordu.

4.1.6. Ulusal Simge Konusu ile İlgili Bulgular

Türkçe ders kitabında ulusal simge değeri ile ilgili 1, Kazak Edebiyatı ders kitabında 1 ifade geçmektedir. Kazakça ders kitabında ise 3 ifadenin bulunduğu görülmektedir. Türkçe ve Kazak Edebiyatı ders kitabındaki ifadeler şöyledir:

Geleneklerimizde vatan ve bayrak büyük bir sevgiyle kucaklanır. Her millî bayramda evlerin balkonlarından, pencerelerinden bayrağımız dalgandırılır (Türkçe ders kitabı, 2018: 196).

Kazakistan Respublikası – özinin jer aumagı jagınan dünıe jüzindegi en ülken memleketterdin biri (Kazakça ders kitabı, 2015: 106).

(Bu bölümde Kazakistanı tanıtan kısa metin verilmiş.)

“İntımak tübi – igilik” deidi. Sol igiliktin arkasında “Kazakistan” attı eldin mangilik ramizine ainalsak, biz üşin ülken bakıt emes pa (Kazak edebiyatı, 2015: 8) (Metinde Kazakistan bayrağının Kartal ve kanatlı At’ı kullanarak, onun kısaca tarihi anlatılmıştır.)

4.1.7. Vatanseverlik Konusu ile İlgili Bulgular

Türkçe ders kitabında vatanseverlik konusu ile ilgili 1, Kazak Edebiyatı ders kitabında 6, Kazakça ders kitabında ise 12 ifade geçmektedir. Bu ifadelerden birkaçı şöyledir:

Ey yükselen yeni nesil! İstikbâl sizindir. Cumhuriyet’i biz kurduk, onu devam ettirecek sizlersiniz (Türkçe ders kitabı, 2018: 65).

Süiemim, ösken Otanım,

Jılısıp ötken jılındı.

Karızdarımın sondıktan,

Beremin talai jırımdı (Kazak Edebiyatı, 2015: 6)

(Bu dörtlükte bireyin vatan toprağında yaşadıkları ve bundan yola çıkarak vatan sevgisi dile getirilmiştir.)

Öttim talai kölderden,

Jasıl kurak kömkerge.

Bari, bari tamaşa!

Oilap onı karasam:

Keremet jer köp meili,

Bir özine jetpeidi (Kazakça ders kitabı, 2015: 158)

(Bu şiirde bireyin dünyayı gezse bile kendi vatanı, sıcak yuvasından fazlasını bulamayacağı, ne kadar güzel yer olsa bile kendi memleketi gibi olmayacağı anlatılmaktadır.)

4.2. Evrensel Konuların Alt Başlıklarına Yönelik Bulgular

İncelenen ders kitaplarında bulunan evrensel konular Tablo 5’ te verilmiştir.

Tablo 5. İncelenen Ders Kitaplarında Bulunan Evrensel Konular			
Alt Konular	Türkçe	Kazakça	Kazak Edebiyatı
Adalet	-	2	8
Aileye önem verme	2	13	15
Çalışkan olma	3	5	3
Dürüstlük	1	15	11
Fedakârlık ve İhanet	1	-	6
Sağlıklı olma	13	4	1
Sevgi	1	-	5

Bu tabloya göre evrensel konular başlığı altında Türkçe ders kitabında 21, Kazak Edebiyatı ders kitabında 49, Kazakça ders kitabında ise 39 alt konuya rastlanmıştır. Türkçe ders kitabında en sık görülen evrensel konular aileye önem verme, sağlıklı olma; Kazak Edebiyatı ders kitabında adalet, aileye önem verme, dürüstlük; Kazakça ders kitabında ise aileye önem verme ve dürüstlük değildir. Diğer taraftan Türkçe ders kitabında hiç rastlanmayan ya da çok az rastlanan evrensel konular adalet ve sağlıklı olmayken; Kazak Edebiyatı ders kitabında çalışkan olma; Kazakça ders kitabında ise sevgi, fadakârlık ve ihanettir. Söz konusu olan üç ders kitabında evrensel konularla ilgili toplamda 109 alt konu bulunmaktadır.

4.2.1. Adalet Konusu ile İlgili Bulgular

Kazak Edebiyatı ders kitabında adalet konusu ile ilgili 8, Kazakça ders kitabında ise 2 ifade geçmektedir. Türkçe ders kitabında adalet konusu ile ilgili herhangi bir

ifadenin bulunmadığı görülmektedir. Kazakça ve Kazak Edebiyatı ders kitabındaki ifadeler şöyledir:

Atadan ul tusa ygi,

Ata jolın kusa ygi.

Özine keler uyatın

Özi bilip tursa ygi.

Jaudan bukkın nemeni

Ortadan kusa ygi! – (Kazak Edebiyatı ders kitabı, 2015: 13)

(Kazak halkı tarihinde 3 soydan çıkan (büyük, orta, küçük) 3 Bey geçmişti. Onlar Töle Bey, Kazbek Bey ve Aiteke Bey. Onlar halk arasında çok önemli bir yere sahipti. Herhangi bir konuda millet bu beylere danışmaya geliyorlarmış. Yukarıdaki altılıkta Töle beyin bilgeliğinden kısa örnek verilmiştir).

Kurmangazı'nın ömiri adiletsizdikke karşı kürespen ötedi. San ret türmege otırdı. Kurmangazı algaşkı küyin İsatai men Mahambettin kazak handarına karşı küresine arnayıdı (Kazakça ders kitabı, 2015: 157).

(Dombıra, Kazak halkının millî müzik çalgısı. Kurmangazı da, dombıra çatan, Kazak halkının ünlü müzik bestecisidir. Yukarıdaki cümlelerde onun hakikat adalet aradığı için kaç kere hapse alındığı, fakat halkı için hiç bir şeyden vazgeçmediği ve insan haklarını hep öne çıkardığı anlatılmıştır).

4.2.2. Aile Konusu ile İlgili Bulgular

Türkçe ders kitabında vatanseverlik konusu ile ilgili 2, Kazak Edebiyatı ders kitabında 15, Kazakça ders kitabında ise 13 ifade geçmektedir. Bu ifadelerden birkaçı şöyledir:

Baba sabırla oturduğu yerde oğlunu bekliyormuş ama aradan uzunca xaman geçince anlamış oğlunun cimriliğini, küçük bir salkım aradığını. Bu efsane, “Baba oğluna bir bağ bağışlamış; oğul, babasına bir salkım üzüm vermemiş.” atasözünü de açıklamaktadır (Türkçe ders kitabı, 2018: 169)

i. Kim senderdi sagınar şetke ketsen,

Gılım izdep, tez kaitpai, köpke ketsen?

j. Betin jugan jasımen sorlı anana

Hat jazıp tur, töbesi kökke jetsin (Kazak Edebiyatı ders kitabı, 2015: 93)

(Bu şiirde uzak yerlere gittiğinde yolunu beklemekten hiç yorulmayan, gece gündüz çocukları için dua eden anne değeri).

Ünemi aştık, kütimsizdik, aaur jumıs kosılıp, oyın şatastıra berdi. Ajesi ölgen son, könilinde de tirşiligine süisingendei âşık kün bolgan jok. Kışkentai Kasımın tüsi de, könili de kartayıp, jüdep baradı (Kazak Edebiyatı ders kitabı, 2015: 97).

(Yukarıda yetim bir çocuğun zor hayatı anlatılıyor. Kasım isimli 10-11 yaşındaki çocuğun babaannesi vefat ettikten sonra, akrabaları evinde ne varsa hepsine sahip olup, çocuğa ağır işleri yaptırtıp hem aç bırakıyorlarmış. Bu zorluğa dayanamayan Kasım aç ve doğru düzgün giyimsiz ormana kaçıp, vefat etmiş).

Ajesi nemeresine:

- Balnurjan, aikailama. Aşu şakırıp eşkimmen aikailaspa!

Nemeresi:

- Odan ne boladı:

- Onda ma, onda aşu kilikken son, akılın kaşıp ketedi. Akılsız istelgen iste bereke, kayır bolmaıdı, uakıtın zaya ketedi (Kazakça ders kitabı, 2015: 210).

(Yukarıdaki cümlelerde babaannesi torununa, kimseyle kavga etmemesini, kavganın bereketsizlik getireceğini, hayır getirmeyeceğini ve vaktin boşuna gideceğini öğütlemektedir).

4.2.3. Çalışkanlık ile İlgili Bulgular

Türkçe ders kitabında çalışkan olma konusu ile ilgili 3, Kazak Edebiyatı ders kitabında 3, Kazakça ders kitabında ise 5 ifade geçmektedir. Bu ifadelerden birkaçı şöyledir:

Atatürk, metotlu ve disiplinli çalışırdı. Bir işe karar verince önce konuyu arkadaşları ile tartışır, fikirlerini alırdı. Sonunda en iyi ve etkili olanı seçer, uygulardı (Türkçe ders kitabı, 2018: 68)

Şöp şabuga meni de on eki jasımda üiretkensiz. On eki jaska kelgende Argındı da üiretersiz. “Önerdi üiren de jiyren” dep öziniz öziniz aitasız goi (Kazak Edebiyatı, 2015: 207)

(Dedesı torununa küçük jaştayken çım biçmeyi öğretiyor ve erkenden tembel olmayıp, ne kadar iş öğrenirsen, kendin için o kadar çok fayda getirir)

Arine, enbeksiz er de, jer de kögermeidi (Çalışmada, emek vermeden hiç bir şeyin değeri olmaz (Kazakça ders kitabı, 2015: 76).

4.2.4. Dürüstlük ile İlgili Bulgular

Türkçe ders kitabında dürüstlük konusu ile ilgili 1, Kazak Edebiyatı ders kitabında 11, Kazakça ders kitabında ise 15 ifade geçmektedir. Bu ifadelerden birkaçı şöyledir:

Meraklı halk, sultanı görmek için toplanmıştı. Genç kızlar şehrin Fatih’ine çiçek vermek için birbirleriyle yarışıyorlardı. Fatih Sultan Mehmet ise hocalarını göstererek: - Çiçekleri onlara veriniz. Padişah benim ama onlar da benim hocalarımdır... Çiçeklere onlar layıktır, dedi (Türkçe ders kitabı, 2018: 99).

“Korkarım bar, koraga kirme” degen bizdin kazakta makal bar. Anatolii, sen judırığındı ofitserdin sırtınan tüigenşe, batır bolsan, aitarındı nege közine aitpaisın? Al korkarım bar, kolına iye bolun kerek edi. Öz kinandı de korıkkannınnan moındamadın, sujürek! (Kazak Edebiyatı ders kitabı, 2015: 88).

(Bu Şokan Valihanov’un Kadet korpusundaki öğrencilik hayatının kısa metin. Küçüklüğünün zeki Şokan sınıf arkadaşlarına yaptığı hatalarının arkasında durmayı, cesur olmayı öğretiyor).

Atası kırgauıldı kolına alıp karadı, ayagı singan eken. Kaltasınan kol oramalın alıp jırttı da, kırgauıldın ayagın tanıp, uşırıp jiberdi (Kazakça ders kitabı, 2015:182).

(Dedesi torunuyla çim biçiyorlardı. Akşam eve dönüşte ayağı kırılmış kuş buluyorlar ve dedesi acelen cebinden mendil çıkarıp, kuşun ayağını bağlayıp uçuruyor. Bu da torunu için bi ders oldu)

4.2.5. Fedakârlık ve İhanet ile İlgili Bulgular

Türkçe ders kitabında Fedakârlık ve İhanet konusu ile ilgili 1, Kazak Edebiyatı ders kitabında 6, Kazakça ders kitabında ise Fedakârlık ve İhanet konusu ile ilgili herhangi bir ifadenin bulunmadığı görülmektedir. Türkçe ders kitabı ve Kazak Edebiyatı ders kitabındaki ifadelerden birkaçı şöyledir:

İstanbul'dan gelen, üstelik Dadaruh'un kullanmaya kıyamadığı bu güzel kaşağıyı ezdim, parçaladım... o gece hiç uyuyamadım. Dalar dalmaz, Hasan'ın hayali gözümün önüne geliyor “İftiracı! İftiracı!” diye karşımda ağlıyordu. (...) Ben içimdeki zehirden vicdan azabını boşaltmak için acele ediyordum. Yazık ki, zavallı suçsuz kardeşim, o gece ölmüştü. (...) (Türkçe ders kitabı, 2018: 98)

Osımen jürıp jaz ortası augan kezde Kökserek zingittei şolak kaskır bolıp şıktı. Endi kara ala töbet te talai almaıdı. Jota jüni ürpiyip, közderi jasıldanıp, bar tisterin körsetip, auzın aşıp jiberip, tap bergende talai buralkı töbet, bıjıl kanşık kansılay, şauildei kaşatın boldı (Kazak Edebiyatı, 2015: 153).

(Kökserek, kardeşleri öldürülerek bir ailenin yanına götürülen Kurt yavrusudur. Büyüme evresinde evcilleştirilmeye çalışılsa da elinden kurtularak yıllar sonra yeniden Bozkurt olarak dönmüştür. Köydeki Kurmaş adlı çocuk onu alıp Kökserek adını vererek bakmaya başlar. Küçükken köyün köpekleri ona çok eziyet eder. Kökserek de kimseyi sevmez, sadece Kurmaş'la annesi çağırırsa gelir. Birgün tepedeki koyunlara saldırdığında, hastalanan çobanın yerine çıkan Kurmaş'ı öldürüp yer. Kurmaş ölmeden önce kesik kulağından Kökserek'i tanır).

4.2.6. Sağlık ile İlgili Bulgular

Türkçe ders kitabında sağlık konusu ile ilgili 13, Kazak Edebiyatı ders kitabında 1, Kazakça ders kitabında ise 4 ifade geçmektedir. Bu ifadelerden birkaçı şöyledir:

Mikroskopik canlıların bazıları hastalıklara neden olabilir. Bu tür hastalıklardan korunmak için düzenli, beslenmeli, temizlik kurallarına dikkat etmeli ve sık sık ellerimizi sabunla yıkamalıyız (Türkçe ders kitabı, 2018: 203).

Yüzme kursu, her zaman olduğu gibi, havuzda yüzme antrenmanı yapan çocukların eğlence çığlıklarıyla doluydu. Çocuklar yüzme tahtalarına tutunmuş, “git gel” alıştırmasını yapıyorlardı (Türkçe ders kitabı, 2018: 225).

k. Jaz meni, ittin küresi bolsa da kürestim, - dedi Kajımukan. Kajımukan bir ay emdelip jazıldı. Birak onın Dyaya İvan mektebinen kalıptasıp, şınıkkan sulu denesine biraz ajarsız tanbalar tüsti (Kazak Edebiyatı, 2015: 103).

(Metin kazak halkının dünyaya ünlü olan güreşçisi Kajımukan Munaitpasulı hakkında. 24 ülkedeki güreşten 48 medalya almış. Metinde Kajımukanın Paris’deki japon güreşçisin nasıl yendiği anlatılmıştır).

Osıdan mındagan jıldar burın-ak adamdar öz tagamdarının kuramına şöptesin ösimdikterdi engize bastadı. Kökenister tatımdı gana emes, öte paidalı da (Kazakça ders kitabı, 2015: 122).

(Metinde insanoğlunun sebzeleri çok eskiden tüketmeye başladığı, onun sadece tat için değil hem çok faydalı olduğu anlatılmış).

4.2.7. Sevgi ile İlgili Bulgular

Türkçe ders kitabında sevgi konusu ile ilgili 1, Kazak Edebiyatı ders kitabında 5, Kazakça ders kitabında ise Sevgi konusu ile ilgili herhangi bir ifadenin bulunmadığı görülmektedir. Türkçe ders kitabı ve Kazak Edebiyatı ders kitabındaki ifadelerden birkaçı şöyledir:

Elif, çiçekleri hayvanları

Ve insanları sevmeyenlere

Sevgi ilacını bulacak.

Herkes birbirini kucaklayacak.

Gökyüzündeki tozu kiri

Temizlemek için için Gökçe

Süpürge yapacak büyükçe (Türkçe ders kitabı, 2018: 104)

Ananın tili, ananın mahabbatı, ananın tilegi til jetpes bir jatkan teniz emes pe! Pa, şirkin, ananın ainalıp-tolganganı kimnin esinen ketedı! Ana degen sözdin özi ıstık. Ana dese tolkımaıtın jürek, tasımaıtın kan, sezbeitin sezim boluga mümkün emes (Kazak Edebiyatı, 2015: 183).

(Sevgi, Vatana, çocuğa gibi olabilir. Bi de çocuğun anneye sevgisi ayrı bir şey. Annenin duası, sıcak kucağı, hep destek olan sözlerinden etkilenmeyen varlık yokmuştur).

4.3. Dinî Konulara Yönelik Bulgular

İncelenen ders kitaplarında bulunan dinî konular Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. İncelenen Ders Kitaplarında Bulunan Dini Konular			
Alt Konular	Türkçe	Kazakça	Kazak Edebiyatı
Dini hassasiyet	1	-	-

Bu tabloya göre dinî konular başlığı altında sadece Türkçe ders kitabında 1 alt konu rastlanmıştır.

4.3.1. Dini Hassasiyet ile İlgili Bulgular

Türkçe ders kitabında dini hassasiyet konusu ile ilgili 1, Kazak Edebiyatı ve Kazakça ders kitabında ise dini hassasiyet konusu ile ilgili herhangi bir ifadenin bulunmadığı görülmektedir. Türkçe ders kitabında yer alan ifade ise şöyledir:

“Bak Karagözüm, bu akşam Ramazanın on sekizinci gecesi. Sen davul çalmasını bilir misin?” Ramazan, oruç tutulan ay olup dini bir kavramdır (Türkçe ders kitabı, 2018: 175).

4.4. Bilimsel Konulara Yönelik Bulgular

İncelenen ders kitaplarında bulunan bilimsel konular Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. İncelenen Ders Kitaplarında Bulunan Bilimsel Konular			
Alt Konular	Türkçe	Kazakça	Kazak Edebiyatı
Eğitim	7	18	8

Bu tabloya göre bilimsel konular başlığı altında Türkçe ders kitabında 7, Kazak Edebiyatı ders kitabında 8, Kazakça ders kitabında ise 18 alt konuya rastlanmıştır. Türkçe, Kazakça ve Kazak Edebiyatı ders kitabında en sık görülen bilimsel konu eğitimidir. Diğer taraftan Türkçe, Kazakça ve Kazak Edebiyatı ders kitabında hiç rastlanmayan ya da çok az rastlanan bilimsel konu türü ise çalışkanlıktır.

Söz konusu üç ders kitabında bilimsel konu türü altında toplamda 33 alt konu bulunmaktadır.

4.4.1. Eğitim Konusuyla İlgili Bulgular

Türkçe ders kitabında Eğitim konusu ile ilgili 7, Kazak Edebiyatı ders kitabında 8, Kazakça ders kitabında ise 18 ifade geçmektedir. Bu ifadelerden birkaçı şöyledir:

Şimdi sıra, icadını yapmaktadır. Ama öyle hemen ilk denemede olacak sanma. Elbette zorlanacak, pek çok hata yapacaksın. Yeter ki nerde hata yaptığını bul, bir sonrakış denemede ise o hatayı yapmamaya gayret et. (...) Ampulün mucidi olan Edison onu icat etmek için 1000 farklı deneme yapmış (Türkçe ders kitabı, 2018:110).

Eskiden suların yüksek yerlere çıkarılması çok zordu. Bu nedenle Cezeri, su kaldırma makinesi icat etmişti (Türkçe ders kitabı, 2018: 118).

Okısanız, balalar,

Şamnan şırak jagılar.

Tilegenin aldınnan

İzdemei-ak tabılar (Kazakça ders kitabı, 2015: 3)

Öner, bilim bar jurttar

Tastan saray salgızdı.

Aışılık alıs jerlerden

Közindi aşıp-jumganşa

Jıldam habar algızdı (Kazakça ders kitabı, 2015: 93).

Mekteptin jalpı kazak balalarına arnap aşılıp otırğanın bilesiz. Bai balalarına arnap aşılgan mektep emes. Kedei balaları da oku kerek. Mına balaga közinnin kırın sala jürgeisin, - dedi (Kazak Edebiyatı, 2015: 81).

4.5. Sosyal Konulara Yönelik Bulgular

İncelenen ders kitaplarında bulunan sosyal değerler Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. İncelenen Ders Kitaplarında Bulunan Sosyal Konular			
Alt Konular	Türkçe	Kazakça	Kazak Edebiyatı
Çevreyi Koruma	11	44	26

Bu tabloya göre sosyal değerler başlığı altında Türkçe ders kitabında 11, Kazak Edebiyatı ders kitabında 26, Kazakça ders kitabında ise 44 alt konuya rastlanmıştır. Kazakça ders kitabında en sık görülen sosyal konu çevreyi korumadır. Söz konusu olan üç ders kitabında sosyal konulara ilgili toplamda 81 alt konu bulunmaktadır.

4.5.1. Çevreyi Koruma Konusu ile İlgili Bulgular

Türkçe ders kitabında Çevreyi Koruma konusu ile ilgili 11, Kazak Edebiyatı ders kitabında 26, Kazakça ders kitabında ise 44 ifade geçmektedir. Bu ifadelerden birkaçı şöyledir:

Ülkemizin görülmeye değer, cennet köşelerinden biriydi bu Kuş Millî Parkı. Ya şimdi arkadaşlar ya şimdi? (...) Unutmayalım ki biz, dünyayı çocuklarımızdan emanet aldık (Türkçe ders kitabı, 2018: 140).

İnsanoğlu, bu dünyanın kendi evi olduğu un farkında değil hala. Ormanları, denizleri, havayı, suyu, her şeyi kirletiyorlar. Doğal olan ne varsa yok ediyorlar. Bir

gün gelecek ellerinde hiçbir şey kalmayacak. O zaman ne yapacaklar bakalım? (Türkçe ders kitabı, 2018: 165)

Kelse, o sumdık! Tabigat-ananın adam timegen tunık perzenti Araylım kölinin uıkı-tuıkısı şığıptı. Jagada kök maysa, balkurak tegis japırılıp, ornı takırğa ainalıptı. Kikulagan kaz-üirek, kırgauıl, birkazan, şagalalar toz-tozı şığıp jogalıptı (Kazak Edebiyatı, 2015: 72).

(Metinde insanın tamamen kendi menfaatlerini düşünerek yaptığı doğayı yok etme mücadelesinin hız kesmeden devam ettiği anlatılmıştır. Önüne çıkan her şeyi kirletip yok etmekte).

... Bul jolı uısıma kızgılt tüsti, uzın kuyruk suıktorgai iline ketti. Kolgabımnın işine salıp, onı üige akeldim. Jogarıda kolga kus asıraitın bir körşim bar edi. Sogan barıp, bir uıs jem akeldim (Kazak Edebiyatı, 2015: 158).

(Bu sefer avucumla uzun kuyruklu bülbülü yakaladım. Onu eldivenlerimin içine koyup, eve getirdim. Sonra kuş besleyen arkadaşına gidip, yem getirdim, diye gelen metinde insanoğlunun sadece kuşlara değil, çevreye bakımı anlatılmıştır).

Ükini kazak halkı kasietti kus sanaidi. Onın kauırsınındagı beder Kurannın kupiyalanıp jazılğan nuskası dep, balanın besigine, baskiimine takkan. Sonımen katar, bakıt, tabıs akeledi degen senimmen akın, anşiler baskiimderin, dombıraların ükilegen (Kazakça ders kitabı, 2015: 27).

(Baykuş – kazak halkında kutsal, asil bir kuş sayılıyor. Baykuşların kanatlarında Kuran'ın gizli yazısı var diye inanç taşımaktadırlar. O yüzden baykuş kanatlarını bebeklerin beşiğine, başlıklarına dikiyorlarmış. Ünlü sanatçılar ise baykuş kanatları şans, mutluluk getirir diye inanıyorlar ve sahne kostumlerini, dombıra gibi enstrümanlarla süslemekte).

SONUÇ ve TARTIŞMA

Her ülke kendi toplumsal yapı, ihtiyaç ve tarihsel gelişimine göre eğitimlerinin amaçlarını saptamaya çalışmaktadır. Özelde amaçlar birbirinden farklı olmasına rağmen, genelde her eğitim sisteminin içsel, dışsal, bireysel, toplumsal amaçları birbiriyle paralellik arz etmektedir. Örneğin, Singapur’da hazırlanan Aileler için Bilgi Klavuzu’nda “Hepimiz, siz, okullar ve Millî Eğitim Bakanlığı olarak aynı hedefleri paylaşıyoruz. Bu hedefler:

- Çocuklarımızı en iyi şekilde yetiştirmek,
- Hayatlarını kazanmaları için bilgi ve becerilerini değerlendirmek,
- İyi birer vatandaş olmalarını sağlamaktır.

“Türkiye ve Kazakistan’da okutulmakta olan 4. sınıf Türkçe, Kazakça ve Kazak Edebiyatı ders kitaplarında yer alan konular nelerdir?” sorusunun yanıtının arandığı araştırmada Türkiye ve Kazakistan’da okutulan 4. sınıf Türkçe, Kazakça ve Kazak Edebiyatı kitapları içerdikleri konuların türler açısından karşılaştırılmıştır. Çalışmada ulusal, evrensel, dinî, bilimsel ve sosyal konular başlıkları altında kitaplarda 340 alt konu tespit edilmiştir. Bu konuların 116’sı ulusal, 110’u evrensel, 81’i ise sosyal, 33’ü bilimsel, 1’i dinî konular kategorisi altındadır. Bu verilerden hareketle ders kitaplarında en fazla rastlanan değer kategorisinin ulusal en az rastlanan konu kategorisinin ise dinî konular olduğu söylenebilir.

Ders kitaplarında en sık rastlanan konu grubu ulusal konular. Türkçe ders kitabında ulusal konular başlığı altında 35, Kazak Edebiyatı ders kitabında 46, Kazakça ders kitabında ise 35 konu tespit edilmiştir. Kazak Edebiyatı ders kitabında ulusal konulara daha sık yer verilirken Türkçe ve Kazakça ders kitaplarında daha az yer verilmektedir.

Türkçe ders kitabında millî kültür ve sanat, kahramanlık, şehitlik, gelenek ve görenek gibi konulara çok fazla rastlanırken; Kazak Edebiyatı ders kitabında vatanseverlik, kahramanlık; Kazakça ders kitabında ise vatanseverlik, ulusal simge, şehitlik, kahramanlık, millî kültür gibi konulara yer verilmektedir. Kahramanlık, millî kültür ve gelenek-görenek konuları her üç ders kitabında da ortakken Türkçe ders

kitabı millet değeri ve vatanseverlik konuları açısından Kazakça ve Kazak Edebiyatı ders kitaplarından farklılaşmaktadır. Türkçe ders kitaplarında millet değeri ve vatanseverlikle ilgili göndermelerin olmaması bir eksiklik olarak düşünülebilir.

Diğer taraftan Türkçe ders kitaplarında gelenek-görenek, millet değeri, ulusal simge gibi konulara hiç rastlanmaz yahut çok az rastlanırken; Kazak Edebiyatı ders kitabında dil, millet değeri, ulusal simge; Kazakça ders kitabında ise şehitlik, kahramanlık gibi konuların olmadığı ya da çok az olduğu görülmüştür. Türkçe ve Kazak Edebiyatı ders kitaplarında ortak olarak kahramanlık ve millî kültür ve sanat konularına yer verilmemesi dikkat çekicidir. Çalışmada Kazakça ders kitabında vatanseverlik konusu en çok rastlanan konular arasında yer alırken Türkçe ders kitabında bu konuya yalnızca 1 defa yer verildiği tespit edilmiştir. Bu durum düşünmek, dürüst olmak ve üretmek bağlamında yeniden gözden geçirilmelidir. Millî kültür konusu açısından düşünüldüğünde Türkçe ders kitabında bu konuya yer verilmemesi şaşırtıcıdır. Kazak Edebiyatı ders kitabında bile Millî kültüre ilgili 9 konuya yer verilirken Milli kültürü övünen bir milletin ders kitaplarına bu konunun yansımalarının daha fazla olması beklenen bir durumdur.

Ders kitaplarında ulusal konulardan sonra en çok tekrar eden konu kategorisi evrensel konulardır. Türkçe ders kitabında evrensel konular başlığı altında 22, Kazak Edebiyatı ders kitabında 49, Kazakça ders kitabında ise 39 konu tespit edilmiştir. Kazakça ve Kazak Edebiyatı ders kitaplarında aileye önem verme, dürüstlük konularına daha sık yer verilirken Türkçe ders kitabında çok az yer verilmektedir.

Evrensel konular açısından incelendiğinde Türkçe ders kitabında sağlık konusu çok fazla rastlanırken; Kazak Edebiyatı ve Kazakça ders kitaplarında dürüstlük, aileye önem verme ve adalet konularına çok fazla yer verilmektedir. Bulgulardan da anlaşıldığı üzere çalışkan olma konusu her üç ders kitabında da bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Türkçe ders kitabında sevgi, fedakârlık, adalet ve dürüstlük gibi konulara hiç rastlanmaz yahut çok az rastlanırken; Kazak Edebiyatı ders kitabında sağlık, çalışkan olma; Kazakça ders kitabında ise sevgi, fedakârlık ve adalet gibi konuların olmadığı ya da çok az olduğu görülmüştür. Araştırmada alt değerlerin kitaplara göre dağılımı da dikkat çekici niteliktedir. Evrensel konular başlığı altında düşünülen sağlık, sevgi,

fedakârlık gibi konular Türkçe ders kitabında fazlasıyla yer bulurken bu konular Kazakça ve Kazak Edebiyatı ders kitaplarında neredeyse hiç yer almamaktadır. Türkçe ders kitaplarında çalışkan olma gibi konular daha belirgin ve net simgelerle anlatılmış ancak Kazakça ve Kazak Edebiyatı ders kitaplarında aileye önem verme, dürüstlük ve adalet gibi konulara daha çok yer verilmiştir.

Evrensel ve ulusal nitelikli konular haricindeki diğer konu kategorileri ders kitaplarında nispeten daha az yer bulmaktadır. Bu anlamda dinî konulara da çok önemli bir yer teşkil etmese de ders kitaplarında rastlanır. Araştırmada sadece Türkçe ders kitabında dinî konular başlığı altında 1 konu tespit edilmiştir. Konular eğitimi alanında Kazakça ve Kazak Edebiyatı ders kitaplarıyla ilgili çalışmalar gözden geçirildiğinde Kazakça ve Kazak Edebiyatı ders kitaplarında dinî konulardan az yer aldığı tespit edilmiştir. Dinî konuların bulunmaması kitapların İslam inancına sahip Kazak öğrencilerin devam ettiği okullarda okutulmasıyla bağlantılı olabilir. Zira kitaplarda çok fazla dinî içeriğin olması ayrıştırıcı bir söylem geliştirebilir. Dolayısıyla ders kitaplarında dinî konuların az olması ya da olmaması yakın döneme kadar devam eden sosyalist düşüncenin etkisiyle olabilir.

Kitaplarda frekans olarak dinî konularla aynı tekrar eden bir başka konu kategorisi ise bilimsel konulardır. Türkçe ders kitabında bilimsel konular başlığı altında 7, Kazak Edebiyatı ders kitabında 8, Kazakça ders kitabında ise 18 konu tespit edilmiştir. Kazakça ve Kazak Edebiyatı ders kitaplarında bilimsel konulara daha sık yer verilirken Türkçe ders kitabında bilimsel konulara çok az yer verilmektedir. Fakat bilimsel konulara ilişkin Türkçe ders kitabındaki bu bulgu Koç (2013) ve Yılar'ın (2016) çalışma bulguları ile örtüşmemektedir. Her iki araştırmacı da bu noktada Türkçe ders kitaplarında bilimsel konuların önemli ölçüde yer aldığını belirtmektedir. Ancak bu araştırma bulgularının aksine Yılmaz ve Yakar (2018) Türkçe ders kitaplarındaki çocuk karakterlerin sunuluş biçimi ile ilgili olarak yaptıkları çalışmada kitaplarda özellikle erdemli yönleriyle idealize edilen çocuk karakterlerin akademik başarı yönleriyle sunumlarının ise sıkıntılı olduğunu dile getirmişlerdir. Ayrıca Yılmaz ve Yakar (2018) inceledikleri Türkçe ders kitaplarında çocuk karakterlerin bilime, okumaya ve çalışmaya dair nerdeyse hiçbir eylemin içinde yer almadıkları dile

getirmişlerdir. Çalışma sonuçlarındaki bu farklılık daha önce de belirtildiği gibi kitaplara alınan metinlerdeki farklılıkla ve farklı dönemlerdeki siyasal ve sosyal gelişmelerle ilgili olabilir. Çalışmada Kazakça ders kitabında Kazak Edebiyatı ders kitabına göre bilimsel konulara daha fazla yer verildiği görülür. Bu yeni kurulmuş bir devlet sayılabilecek Kazakistan'ın bilimin verilerine daha fazla ihtiyaç duyup tez vakitte gelişme arzusuyla bağlantılı düşünülebilir.

Ders kitaplarında en az tekrar eden konu kategorisi ise sosyal konulardır. Türkçe ders kitabında sosyal konular başlığı altında 11, Kazak Edebiyatı ders kitabında 26, Kazakça ders kitabında ise 44 konu tespit edilmiştir. Kazakça ve Kazak Edebiyatı ders kitaplarında sosyal konulara görece daha sık yer verilirken Türkçe ders kitabında ise bu kategoride tek 11 konuya yer verilmiştir. Kazakça ders kitabında bu konu kategorisi altında en çok çevreyi koruma konusuna yer verilmiştir.

Sonuç olarak 2020 yılında Türkiye ve Kazakistan'da okutulan üç farklı ders kitaplarında yer alan konuların türler açısından incelenip karşılaştırıldığı çalışmada Türkçe, Kazakça ve Kazak Edebiyatı ders kitaplarının konuların türler açısından farklılaştığı, kitaplarda yer alan konuların ülkelerin sosyal ve siyasal dinamiklerine göre değişkenlik gösterdiği anlaşılmıştır. Bunun yanında kitapların evrensel ve ulusal nitelikli konulara daha fazla yer vermesine karşın dinî, bilimsel ve sosyal konulara görece az yer verdiği bunun yanında estetik konulara ise neredeyse hiç yer verilmediği görülmüştür.

KAYNAKÇA

- AKSAN Doğan, Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi, Engin Yayınevi Ankara 1999.
- CEMİLOĞLU, Mustafa; *Türkçe Öğretimi*, İstanbul 2004.
- EYUBOĞLU, Sebahattin;, *Montaigne Denemeler*, İzmir, 2019.
- GÜNGÖR Erol, Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar, Ötüken Yay., İstanbul. 2010.
- KAVCAR Cahit, OĞUZKAN, Ferhan ve AKSOY, Özlem; *Yazılı ve Sözlü Anlatım*, Ankara 2003.
- Kazak Dili ve Kazak Edebiyatı, “Atamura” Yayınevi, Kazakistan, 2015
- YANKOBA E., Kımabeva, Kazak Dili 4 Ders Kitabı, Atamura Yayınevi, Kazakistan, 2015.
- KILINÇ A. ve AKYOL Ş. İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Sevgi Temasının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi, The First International Congress Of Educational Research, 1-3 May, Çanakkale, 2009.
- MEB; İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (1–5. Sınıflar), Ankara 2004.
- MEB; *İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (1–5. Sınıflar)*, Ankara 2006.
- MEB; *İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (6–8. Sınıflar)*, Ankara 2006.
- ÖNCÜL, R. Eğitim Ve Eğitim Bilimleri Sözlüğü, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 2000.
- ÖZBAY Murat , Mehmet Ali BAHAR İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi Yeni Programa Uyarlanmış. Bursa: 2002.
- SAKİN Öner, Kompozisyon Sanatı, Veli Yayınları, İstanbul 1985.

- Schwartz, Shalom H., (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. In *Advances In Experimental Social Psychology* (M. P. Zanna, Ed.; 25,1-65), San Diego: Academic Press
- SEVER, Sedat; “2004 Öğretim Programında Türkçe Öğretimi Anlayışı”, *Yeni İlköğretim Programlarını Değerlendirme Sempozyumu* içinde 14–16 Kasım (s. 177–192), Kayseri 2005.
- SEVER, Sedat; *Çocuk ve Edebiyat*, Ankara 2003.
- SEVER, Sedat; *Türkçe Öğretiminin Sorunları*, İstanbul 2006.
- TOZLU, Necdet; *Türkçe l Yazılı Anlatım*, Pozitif Mtb., Ankara 2000.
- TDK, Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara 2010.
- ÖZBAY M. ve KARAKUŞ, TAYŞİ E. Dede Korkut Hikâyelerinin Türkçe öğretimi ve değer aktarımı açısından önemi. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 1(1), 21-31. 2011.
- OĞUZHAN Şule ve ark.; İlkokul Türkçe ders kitabı, 2018: 104 “MEB” Yayınları, 6648 Ders kit. Dizisi, 1723. Ankara.
- YILMAZ, Oğuzhan ve YAKAR, Yasin Mahmut; “Türkçe Ders Kitapları ve Çocuk Karakterler”, *Jass Studies The Journal of Academic Social Science Studies*, 69, Summer II, 2018, s. 49-64.
- YILMAZ, Oğuzhan, YAKAR, Yasin Mahmut, ARSLAN, Mahmut Abdullah, SAFRANOVA, Lyudmila ve SATBAY, Gulnaz; “Ortaokul Ders Kitaplarındaki Kurgusal Metinlerden Hareketle Değerler Analizi: Türkiye ve Kazakistan Örneği”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 6(4), 2017, s. 2694-2710.

İNTERNET KAYNAKLARI

<https://www.edebiyatogretmeni.org/>

<https://edebiyatvesanatakademisi.com/>

<https://www.edebiyatciyim.com/>

<https://infourok.ru/bastauish-sinipta-aza-tilin-oitudi-masati-2078775.html>

<https://www.sabaqtar.kz/umzh/16067-bastauysh-blm-beru-degeyn-1-4-synyptary-shn-aza-tl-pn-boyynsha-lglk-ou-badarlamasy-oytu-aza-tlnde-emes.html>

<https://infourok.ru/bastauish-bilim-beru-degeyini-siniptar-shin-debiettik-ou-pni-boyinsha-ligilik-ou-badarlamasi-oitu-aza-tilinde-2623898.html>

<https://destan.nedir.org>

https://www.turkedebiyati.org/yazi_turleri/fabl.html